

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria -Vlada-Government

Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
Ministarstvo Poljoprivrede, Šumarstva i Ruralnog Razvoja
Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development

PROJEKAT SEOSKOG POLJOPRIVREDNOG RAZVOJA NA KOSOVU

(PSPRK)

**PROCENA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU - OKVIR ZA UPRAVLJANJE
ZAŠTITOM OKOLINE**

Jul 2010. godine

Sadržaj

Skraćenice

Izvršni rezime

Uvod

Pregled relevantnih zakona i zahteva

Procedure za ekološke provere

Planovi upravljanja zaštitom okoline – uzorci

Plan upravljanja borbom protiv štetočina

Izgradnja kapaciteta i jačanje institucija

Dodatak 1: Spisak prisutnih i zapisnik sa javnih konsultacija

Dodatak 2: Opšti pregled poljoprivrednih činilaca i srodnih uticaja

Dodatak 3: Dobra praksa u poljoprivredi

Dodatak 4: Klauzula zaštite okoline pri izvođenju građevinskih radova i izgradnji

Dodatak 5: Format za PUZO

Dodatak 6: Pregled propisa Kosova i EU o zaštiti poljoprivredne okoline

Dodatak 7: Procena uticaja na društvo

Skraćenice

OUZO	Okvir za upravljanje zaštitom okoline
PUZO	Plan upravljanja zaštitom okoline
EU	Evropska unija
FG	Fiskalna godina
IPARD	Instrument za pred-pristupnu pomoć za seoski razvoj
DPS	Dokument Privremene strategije
PSPRK	Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu
UT	Upravljačko telo
MPŠSR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i seoskog razvoja
MOPP	Ministarstvo okoline i prostornog planiranja
NVO	Nevladina organizacija
OP	Operativna politika
OPP	Operativni priručnik za projekat
JRP	Jedinica za realizaciju projekta
PPSZ	Priručnik za prevenciju i saniranje zagađenja
JP	Jedinica za plaćanje
SB	Svetska banka

Izvršni rezime

Uvod

Predloženi projekat – Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu (PSPRK) usklađen je sa Dokumentom privremene strategije Svetske banke (DPS) za FG 2010 i FG 2011 koji u sklopu sveukupnog okvira evropske integracije utvrđuje sledeće prioritete: (i) postavljanje osnove za održiv i široko zasnovan razvoj koji otvara nova radna mesta; i (ii) podrška reformi uprave i socijalnoj inkluziji u cilju modernizacije kosovskog javnog sektora u ravnopravnom, inkluzivnom i multietničkom društvu. Predloženi projekat u određenoj meri razmatra svako od tih pitanja.

Razvojni ciljevi predloženog projekta

Ukupni razvojni cilj predloženog projekta je povećanje kapaciteta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i seoskog razvoja da upodobi zahteve u pogledu institucija sa ciljem da seoska zajednica dobije pristup IPARD fondovima Evropske unije i počne da ih koristi.

Ključni pokazatelji rezultata projekta obuhvataju sledeće: (i) povećan kapacitet MPŠSR da vodi grantove za seoski razvoj čime se približava standardima IPARD; (ii) povećani broj zahteva za dodelom grantova koje podnose poljoprivrednici i poljoprivredni prerađivači; (iii) i povećani broj odobrenih grantova.

Projekat će da podrži sledeće aktivnosti:

Komponenta 1: Prenos znanja ruralnom sektoru

Cilj ove komponente je da izgradi i podrži kapacitete kroz obuku i savetodavne usluge kao pomoć da komercijalni i polu-komercijalni poljoprivrednici i poljoprivredne firme povećaju svoju produktivnost i konkurentnost. Zbog velikog broja poljoprivrednika koji proizvode samo za svoje potrebe (naturalna poljoprivreda) i potreba seoskog stanovništva uopšte, savetodavne usluge obuhvatiće i podršku za razvoj alternativnih delatnosti odnosno prilika za zapošljavanje. U sklopu ove komponente predviđene su sledeće aktivnosti:

(a) *Ugovori sa firmama ili NVO kao pružaocima savetodavnih usluga o pružanju usluga i obuke za poljoprivrednike na teme kao što su modernizacija gazdinstava, planiranje i upravljanje zaštitom životne sredine, organizacioni razvoj (udruženja poljoprivrednika i lokalne akcione grupe), izrada poslovnih planova pogodnih za finansiranje, i osnivanje alternativnih preduzeća. Na kraju, usluge izvršene na osnovu tih ugovora treba da pruže poljoprivrednicima i drugim činiocima u ruralnom sektoru znanja i sposobnosti da sami planiraju svoje investicije i da prave svoje poslovne i planove zaštite životne sredine ili, za kompleksne investicije, da pravilno angažuju privatne savetnike u izradi planova koji bi mogli da se finansiraju iz javnih (grantovi za seoski razvoj) ili privatnih (poljoprivredni krediti) izvora. Pružaoci usluga sa kojima budu sklopljeni ugovori pružaće obuku, mentorski rad i vršiće podučavanje opštinskih savetnika za seoska pitanja i drugih pružalaca savetodavnih usluga iz javnog sektora na date teme u vezi*

poljoprivrede. Ugovarači će biti podsticani da iskoriste prednosti informacija koje daju brojne privatne poljoprivredne kompanije za unos i snabdevanje time što će povezati poljoprivrednike i pružaocima saveta sa demonstracijom tehnologije i sajmovima koji se održavaju po celom regionu. Oni će se podsticati i da angažuju organizacije poljoprivrednika da šire tehnička znanja i poboljšaju pristup tehnologiji na nivou pojedinačnih poljoprivrednih gazdinstava. Pored toga, pružaoci usluga biće zaduženi da obučavaju i budu mentori studentima kao stažistima i pripravnicima (projekat za finansiranje stipendija) tako da ovi dobiju priliku da steknu praktična iskustva i prošire buduće kapacitete RAS u zemlji. Ovaj pristup nadograđuje se na prethodna iskustva Ministarstva u ugovornom angažovanju NVO odnosno nekih firmi kao pružalaca usluga za seoska pitanja u svrhu dopunjavanja rada opštinskih savetnika za selo.

(b) *Podrška za Ministarstvo i opštinsko savetodavno osoblje* u planiranju i nadzoru nad izvršenjem ugovora o pružanju savetodavnih usluga sa privatnim firmama ili NVO, kako bi se obezbedilo da su ugovori tematski usredsređeni i vode ostvarenju rezultata. To obuhvata podršku za logističke troškove, kancelarijsku opremu kao i za praćenje i ocenjivanje rada.

Komponenta 2: Povećanje investicija u cilju promovisanja održivog seoskog razvoja

Cilj ove komponente je dvojak: (i) da pojača kapacitet vlasti da upravlja programima dodele grantova za seoski razvoj sa približavanjem standardima EU; i (ii) da omogući seoskom stanovništvu priliku da nauči kako da podnosi prijave za dobijanje takvih grantova i da ih realizuje, uz istovremeno poboljšanje konkurentnosti svojih gazdinstava i prilika za zaposlenost. Sa tim u vidu, projekat će da podrži sledeće dve pod-komponente:

- (i) *Podrška za upravljačko telo i jedinicu za plaćanje.* Ova pod-komponenta pomaže da se izgrade kapaciteti Upravljačkog tela (UT) i Jedinice za plaćanje (JP) pri MPŠSR da vode program grantova za seoski razvoj koje daje MPŠSR. Jedinica za plaćanje zadužena je da poziva na dostavljanje prijave i da ih razmatra, da obrađuje grantove za odobrene sastavne delove projekta, da prati njihovu realizaciju i da vrši isplatu sredstava. Podrška obuhvata obuku za osoblje, zapošljavanje dodatnog osoblja (u svojstvu konsultanta do trenutka kad mogu da budu angažovani kao državni činovnici) da bi se popunile kadrovske praznine, i snabdevanje opremom i nameštajem. Upravljačko telo zaduženo je za dodelu grantova.
- (ii) *Davanje grantova.* Ova pod-komponenta finansiraće investicije dodelom grantova kao podrška za aktivnosti u sklopu tri mere PSPR: broj 2, 4 i 6. Podrška za druge mere ili je već rešena angažovanjem drugih donatora ili se nalazi izvan budžetskog delokruga projekta. Na primer, za Meru 3 (upravljanje vodenim resursima za poljoprivredu) nije predviđena podrška u sastavu ovog projekta, jer je u toku izrada sveobuhvatne Procene sektora vodoprivrede, koju finansira Svetska banka (nju prati strategija za vodoprivredu za rečne basene u zemlji, uz podršku EU). Podrška za pod-sektor vodoprivrede biće urađena posle završetka procene i utvrđenih prioriteta. Slično tome, Mera 7 (poboljšanje seoske infrastrukture i održavanje ruralne baštine) koja obuhvata investicije u seoske puteve, sisteme za vodovod i kanalizaciju, snabdevanje električnom strujom i ruralnu baštinu, podrazumeva investicije za infrastrukturu te je time izvan budžetskog delokruga ovog projekta.

Investicije koje ispunjavaju uslove za dobijanje grantova mogu da uključuju: poboljšanje sistema otkupa mleka, skladištenje voća i povrća i objekte za njihovo sušenje, skladištenje i tretiranje stajskog đubriva, podrška za osnivanje malih preduzeća za poljoprivredne delatnosti ili ekoturizam (npr. gostionice na selu, kompanije koje organizuju izlete i pešačenje u prirodi, ili druge prilike za zaradu van poljoprivredne proizvodnje).

Komponenta 3: Upravljanje projektom, koordinacija rada, praćenje i ocenjivanje

U sastavu MPŠSR biće formirana namenska Jedinica za realizaciju projekta (JRP) da obavlja svakodnevno vođenje, upravljanje i koordinaciju rada na projektu, uključujući nabavke, finansijsko upravljanje, izveštavanje, kao i praćenje i ocenjivanje. Pored osnovne ekipe koju će da čine rukovodilac projekta, specijalista za nabavke, specijalista za finansijsko upravljanje i administrativno osoblje, JRP će prema potrebi da angažuje dodatne specijaliste na određeno vreme. Projekat će da obezbedi podršku za operativne troškove JRP, uključujući obuku, opremu, itd. i za godišnju reviziju.

U sklopu ove komponente, projekat će još da podrži izvođenje jedne lokalne i nacionalne informativne javne kampanje sa ciljem da obavesti zajednicu poljoprivrednih proizvođača o korisnosti projekta i dostupnosti grantova iz stava 17 (ii). Projekat će da koristi različite medijske kanale za distribuciju informacija o projektu, kao što su radio i TV kuće, posteri, brošure, itd. uključujući izradu i održavanje internet prezentacije projekta.

Moguće dejstvo na životnu sredinu

Projekat je klasifikovan kao ekološka kategorija B i aktivira politiku očuvanja kod procene uticaja na životnu sredinu. Ne očekuju se veća negativna dejstva po životnu sredinu zbog predloženog projekta. Pod komponentom 1, briga za životnu sredinu odnosi se na neke aktivnosti kao što je izgradnja platformi za stajsko đubrivo. Negativna dejstva koja mogu da nastanu u toku faze izgradnje uključuju: prašinu nastalu u postupku iskopavanja; emisiju izduvnih gasova; buku i vibracije od građevinskih mašina i vozila; zagađenje tla prouzrokovano curenjem nafte i maziva, kao i nepropisno odlaganje otpadnih voda. Ta dejstva su predvidljiva i mogu da budu sanirana primenom standardnih mera kod projektnih rešenja, nabavke, izgradnje, rada i održavanja. Standardni građevinski radovi koji prate izgradnju platformi za otpad obuhvataju sledeće aktivnosti: uklanjanje plodnog gornjeg sloja zemljišta, iskopavanje za izgradnju temelja za nadzemne platforme za skladištenje stajskog đubriva, betonske obloge, iskopavanje za podzemne cisterne od cementa za skladištenje, itd. Mogućnost nastajanja buke i prašine kod izvođenja tih radova ipak je, prema svojoj prirodi, lokalna i privremena. Izvesna negativna dejstva mirisa mogla bi da se osele u neposrednoj blizini objekata za skladištenje stajskog đubriva, naročito kod nepovoljnih vremenskih uslova (visoke temperature, visok vazdušni pritisak, ustajali vazduh bez vetra).

Što se tiče komponente 2, biće pažljivo proučeni sastavni delovi projekta koji su bili finansirani dodelom grantova poljoprivrednim proizvođačima ili drugim činiocima u ruralnom sektoru da ne bi izazvali štetno dejstvo po životnu sredinu. Prijave za dobijanje granta sadrže deo koji se odnosi na potencijalna dejstva projektnih celina po okolinu i predložene mere za njihovo ublažavanje, ukoliko postoji verovatnoća da bi aktivnosti po dobijenom grantu mogle da štetno utiču na životnu sredinu. Kod grantova koji se isplaćuju u tranšama, jedan od signala za isplatu pojedine tranše bilo bi pridržavanje PUZO (za grantove koji imaju plan PUZO).

Ovaj Okvir za upravljanje zaštitom okoline pokriva testiranja tj. demonstracije na samom gazdinstvu pod komponentom 1 i Programom za dodelu granta i pod komponentom 2. Pored utvrđivanja postupaka i odgovornosti za proveru neke projektne celine, zatim pripreme, odobrenja i realizacije EA tj. PUZO i njihovo praćenje, OUZO sadrži "šablone za PUZO" za neke od najčešćih vrsta investicija (npr. platforme za stajsko đubrivo). Pošto je ceo projekat kategorije B, OUZO sadrži odredbe za isključenje projekata kategorije A iz finansiranja i sadrži mere za ekološke rizike povezane sa upravljanjem borbom protiv štetočina. Pored toga, OUZO je sastavni deo Operativnog priručnika za projekat - OPP.

Pregled relevantnih zakona i zahteva

Kosovski propisi koji uređuju procenu dejstva po životnu sredinu

Skupština Republike Kosovo usvojila je februara 2009. godine Zakon o proceni dejstva po okolinu (br. 03/L-024). Ovaj Zakon propisuje postupak za pribavljanje ekološke saglasnosti od Ministarstva okoline i prostornog planiranja (MOPP) i definiše zahteve koji se odnose na izradu izveštaja o proceni dejstva po okolinu (PDO). Kroz postupak proveravanja, utvrđivanje delokruga i preispitivanje PDO, Ministarstvo izdaje ekološku dozvolu, tj. ekološku saglasnost. Zakon propisuje da kad za neku aktivnost nije obavezno podnositi izveštaj o PDO, podnosilac prijave ipak mora da se prijavi kod opštinskih vlasti za pribavljanje njihove ekološke saglasnosti za obavljanje date aktivnosti.

Zakon o proceni dejstva po okolinu sadrži Aneks I - spisak aktivnosti za koje je obavezno uraditi PDO, i Aneks II - spisak aktivnosti za koje će Ministarstvo da donese odluku o zahtevima u pogledu PDO. Aneks I izričito ubraja proizvodnju hrane životinjskog porekla (osim mleka) sa proizvodnim kapacitetima za krajnji proizvod veći od trideset (30) tona na dan; sirovine biljnog porekla kad su proizvodni kapaciteti za krajnji proizvod veći od dve stotine pedeset (250) tona na dan i mlečne proizvode kad je količina prerađenog mleka veća od sto (100) tona na dan. Pored toga, u spisak Aneksa I uvršteni su projekti "intenzivne poljoprivrede" - uključujući postrojenja za tov živine, svinja ili stoke u kojima se tovi više od 10.000 pilića, 500 svinja, 100 grla krupne stoke i 1000 grla sitne stoke.

Aneks II sadrži nabrojane aktivnosti intenzivne poljoprivredne obrade koja koristi neobrađene površine ili zapuštene utrine, upravljanje vodenim resursima u poljoprivredi, uključujući projekte navodnjavanja i isušivanja zemljišta, početno pošumljavanje i krčenje šuma u svrhu promene njihove namene u drugu vrstu namene zemljišta i intenzivni uzgoj ribe.

Zakonski propisi Kosova i EU o poljoprivredi

U procesu uspostavljanja pravnog okvira na Kosovu, zakoni su pisani tako da budu usklađeni sa standardima poljoprivrednog okruženja. Do danas, Kosovo je usvojilo osnovna načela pravnih propisa EU o vodi, zaštiti vazduha, hemikalijama, očuvanju prirode, itd. Na osnovu tih zakona već je usvojen deo podzakonskih propisa. Do sada, MPŠSR je napisalo tekst za 19 zakona, dok su još 4 zakona u postupku proglašenja. Ministarstvo okoline i prostornog planiranja napisalo je 6 zakona, a još 3 su u postupku i čekaju da budu usvojeni na Skupštini.

Međutim, nijedno od ta dva ministarstva nije uspostavilo sve što je potrebno da se ti zakoni sprovedu. Na primer, Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja je na snazi od 2004. godine, ali još uvek nisu uvedeni mehanizmi za prikupljanje podataka o koncentraciji zagađujućih materija u vazduhu. Ista je situacija i kod Zakona o navodnjavanju koji je na snazi od 2005. godine, ali postoji sukob nadležnosti između MPŠSR, MOPP i KTA u pogledu korišćenja vode i upravljanja društvenim preduzećima. Prema Zakonu o očuvanju prirode, izvršene su neke sveobuhvatne procene postojanja i lokacija mesta na kojima se nalaze prirodni habitati, ali su te procene obavili pretežno naučni istraživači. Nema ni jednog tekućeg projekta koji se bavi utvrđivanjem zaštićenih područja prirodnih habitata. Većina zakona moraće da se izmeni i dopuni, a tek treba da se pronađu finansijski resursi za njihovo sprovođenje. Veliki deo pravnih propisa EU odnosi se na nadležnosti kako MPŠSR tako i MOPP. Treba pojačati saradnju između ta dva ministarstva u cilju koordinacije aktivnosti u smislu pravnih propisa EU, odnosno treba napisati nacrt Zakona o nacionalnim parkovima, koji je iniciralo MOPP, i Zakon o šumama, za čije će sprovođenje da bude nadležno MPŠSR. Pored toga, treba uraditi izmene i dopune Zakona o vodama i Zakona o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta, ali je potrebna saradnja između ta dva ministarstva da bi se utvrdilo ko je nadležan za izdavanje dozvola za korišćenje vode, vodoprivredne objekte i navodnjavanje.

Skupština je usvojila Zakon o poljoprivredi i seoskom razvoju, čiji je predlagač bilo MPŠSR, u cilju formiranja Jedinice za plaćanje odnosno buduće Agencije za plaćanja kao što propisuje Uredba Saveta (EC) br. 1290/2005 od 21. juna 2005. godine o finansiranju zajedničke poljoprivredne politike. Ta Agencija finansirala bi projekte koji se bave poljoprivredom i seoskim razvojem. Međutim, u ovom trenutku osnivanje Agencije za plaćanja bilo bi u suprotnosti sa kosovskim Zakonom o upravljanju finansijama. U tom smislu, prednosti od dobijanja grantova po osnovu (a) UREDBE SAVETA br. 1782/2003 od 29. septembra 2003. godine koja propisuje opšta pravila za strukturu neposredne podrške u sklopu zajedničke Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

poljoprivredne politike, i (b) UREDBE SAVETA br. 1698/2005 od 20. septembra 2005. godine koja podržava seoski razvoj kroz Evropski poljoprivredni fond za seoski razvoj, treba da se usaglase sa zakonskim propisima na Kosovu. Pregled usaglašenosti zakonodavstva Kosova i EU dat je u Dodatku 6.

Spisak pravnih propisa EU koji su od značaja za unakrsnu usaglašenost

	UREDBA SAVETA (EC) br. 1782/2003 Koja postavlja opšta pravila za strukturu neposredne podrške u sklopu zajedničke poljoprivredne politike i uspostavlja izvesne planove podrške za poljoprivrednike i dopunjuje Uredbe (EEC) br. 2019/93, (EC) br. 1452/2001, (EC) br. 1453/2001, (EC) br. 1454/2001, (EC) br. 1868/94, (EC) br. 1251/1999, (EC) br. 1254/1999, (EC) br. 1673/2000, (EEC) br. 2358/71 i (EC) br. 2529/2001 Izmenjena i dopunjena: Uredbom Saveta (EC) br. 583/2004 od 22. marta 2004. godine L 91 1 30.3.2004 Tekst ispravljen: Tekstom ispravljenih štamparskih greški, OJ L 94, 31.3.2004, str. 70 (1782/2003)
	Uredba Komisije (EC) br. 796/2004 od 21. aprila 2004. godine koja propisuje detaljna pravila za sprovođenje unakrsne usaglašenosti, podešavanje i integrisano upravljanje i sistem kontrole koji su propisani u Uredbi Saveta (EC) br. 1782/2003 koja postavlja opšta pravila za strukturu neposredne podrške u sklopu zajedničke poljoprivredne politike i uspostavlja izvesne planove podrške za poljoprivrednike
	Statističke informacije potrebne za pokazatelje koji prate ugrađivanje pitanja zaštite životne sredine u Zajedničku poljoprivrednu politiku COM (2001) 144, finalni tekst
	UREDBA (EC) Br. 396/2005 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 23. februara 2005. godine o najvišim dozvoljenim nivoima ostataka pesticida na ili u ljudskoj ili stočnoj hrani biljnog ili životinjskog porekla, kojom je izmenjena i dopunjena Uredba Saveta 91/414/EEC
	UREDBA SAVETA od 27. novembra 1990. godine o utvrđivanju najviših dozvoljenih nivoa ostataka pesticida na ili u izvesnim proizvodima biljnog porekla, uključujući voće i povrće (90/642/EEC)
	UREDBA SAVETA od 24. jula 1986. godine o utvrđivanju najviših dozvoljenih nivoa ostataka pesticida na ili u stočnoj hrani životinjskog porekla (86/363/EEC)
	UREDBA SAVETA od 24. jula 1986. godine o utvrđivanju najviših dozvoljenih nivoa ostataka pesticida na ili u proizvodima od žitarica (86/362/EEC)
	UREDBA SAVETA od 23. novembra 1976. godine o utvrđivanju najviših dozvoljenih nivoa ostataka pesticida na ili u voću i povrću (76/895/EEC)
	UREDBA SAVETA od 15. jula 1991. godine o iznošenju na tržište proizvoda za zaštitu bilja (91/414/EEC)

	SAOPŠTENJE KOMISIJE UPUĆENO SAVETU, EVROPSKOM PARLAMENTU, EVROPSKOM EKONOMSKOM I SOCIJALNOM KOMITETU I KOMITETU REGIONA: Tematska strategija o održivoj upotrebi pesticida {COM (2006) 373 finalni tekst}
	UREDBA 2000/60/EC EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 23. oktobra 2000. godine o uspostavljanju okvira za akciju Zajednice u oblasti vodoprivredne politike
	Direktiva Saveta 91/676/EEC od 12. decembra 1991. godine o zaštiti voda od zagađenja prouzrokovanog azotnim jedinjenjima iz poljoprivrednih izvora

Glavni dokumenti politike koji važe za ugrađivanje ekoloških ciljeva u poljoprivredi su Plan seoskog poljoprivrednog razvoja (PSPR) za period 2007-2013. godine, Kosovski akcioni plan zaštite okoline (KAPO) 2006-10 i Kosovski akcioni plan za evropsko partnerstvo iz 2006. godine (KAPEP). Njihovi glavni agro-ekološki elementi prikazani su u daljem tekstu. U širem smislu, ta tri dokumenta politike daju povezan okvir ciljeva i predloženih radnji i mera, ali oni tek treba da budu prevedeni u praktična dela na selu – u takozvane operacije.

Zahtevi Svetske banke

Politika zaštite kroz procenu uticaja na životnu sredinu (OP 4.01)

Svetska banka zahteva od projekata za procene uticaja na okolinu (PUO) koji su predloženi da ih Banka finansira da se postaraju da ti projekti budu ekološki zdravi i održivi, te da time poboljšaju donošenje odluka (OP 4.01, januar 1999. godine). PUO je proces čija širina, dubina i vrsta analize zavise od prirode, stepena i mogućeg dejstva po životnu sredinu predloženog projekta. PUO procenjuje kakvi su mogući rizici i dejstva datog projekta u domenu njegove sfere uticaja; ispituje alternative za projekat; pronalazi načine za poboljšanje odabira, lokacije, planiranja, idejnog rešenja i realizacije projekta kroz prevenciju, smanjenje na najmanju moguću meru, saniranje, ili plaćanje naknade za negativna dejstva po životnu sredinu i za jačanje pozitivnih dejstava; i sadrži postupak za saniranje i upravljanje štetnim dejstvima po okolinu kroz celokupni tok sprovođenja projekta. Svetska banka je radije za preventivne mere nego za mere saniranja ili isplate naknada, kad god je to moguće izvesti.

PUO uzima u obzir prirodno okruženje (vazduh, vodu i tle); zdravlje i bezbednost ljudi; socijalne aspekte (prinudno preseljenje, autohtone grupe ljudi i kulturnu imovinu); i prekogranične i globalne ekološke aspekte. Taj Plan takođe razmatra varijacije projekta i uslova koji postoje u zemlji; zaključke do kojih su došle ekološke studije za zemlju; nacionalne akcione planove zaštite okoline; kupni okvir politike zemlje, nacionalne zakone i institucionalne mogućnosti zaštite okoline i socijalne aspekte; i međunarodne obaveze zemlje koje se tiču projektnih aktivnosti prema relevantnim međunarodnim sporazumima i ugovorima. Banka ne finansira projektne aktivnosti koje bi bile suprotne nabrojanim obavezama zemlje te vrste, utvrđenim prilikom izrade PUO.

Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

Banka vrši pažljivo i detaljno ispitivanje svakog predloženog projekta da bi utvrdila odgovarajući opseg i vrstu PUO. Banka klasifikuje svaki predloženi projekat u jednu od četiri kategorije, u zavisnosti od vrste, lokacije, osetljivosti i veličine projekta i prirode i obima njegovih mogućih uticaja na okolinu.

- Kategorija A: Predloženi projekat klasifikuje se kao kategorija A ako postoje izgledi da će imati znatna negativna dejstva po životnu sredinu koja su osetljiva, raznovrsna ili bez presedana. Ta dejstva mogu da utiču na oblast daleko veću od lokacije ili objekata na kojima se izvode fizički radovi. PUO za projekat kategorije A proučava moguće negativne i pozitivne uticaje projekta po okolinu, upoređuje ih sa istovrsnim uticajima kod izvodljivih alternativa (uključujući situaciju "nema projekta") i preporučuje sve mere koje su potrebne za sprečavanje, svođenje na najmanju meru ili saniranje, ili za naknadu za nanetu štetu i poboljšanje uticaja na životnu sredinu. Za projekat kategorije A, strana koja uzima kredit odgovorna je da uradi jedan izveštaj, što je uobičajeno PDO (ili neki prikladno opsežan regionalni ili sektorski PUO).

- Kategorija B: Predloženi projekat klasifikuje se kao kategorija B ako su njegova potencijalna štetna dejstva po humanu populaciju ili ekološki važna područja - uključujući močvare, šume, pašnjake i druge prirodne habitate - manje štetna od dejstva projekata kategorije A. Takva dejstva osetiće se samo na datoj lokaciji; malo ili nimalo takvih dejstava ima nepovratan efekat; i u većini slučajeva mere sanacije mogu se osmisliti lakše nego kod projekata kategorije A. Opseg plana PUO za neki projekat kategorije B može da varira od jednog do drugog projekta, ali je uži od opsega PUO za projekat kategorije A. Kao i PUO kategorije A, on proučava moguće negativne i pozitivne uticaje projekta po okolinu i preporučuje sve mere koje su potrebne za sprečavanje, svođenje na najmanju meru ili saniranje, ili za naknadu za nanetu štetu i poboljšanje uticaja na životnu sredinu. Zaključci i rezultati PUO za kategoriju B opisani su u projektnoj dokumentaciji (Dokument sa ocenom projekta i Dokument sa informacijama o projektu).

- Kategorija C: Predloženi projekat klasifikuje se kao kategorija C ako postoje izgledi da će imati minimalna ili nikakva štetna dejstva po okolinu. Osim prvog detaljnog ispitivanja, za projekat kategorije C nije više obavezna nikakva aktivnost tipa PUO.

- Kategorija FI: Predloženi projekat klasifikuje se kao kategorija FI ako se radi o ulaganju sredstava Banke preko finansijskog posrednika i to za projektne celine koje bi mogle da imaju negativno dejstvo po životnu sredinu.

Pored toga, Svetska banka ima Spisak isključenja koji zabranjuje finansiranje nekih aktivnosti i projekata. Više stavki sa Spiska neposredno je u vezi sa zaštitom okoline. Spisak za isključenje navodi sledeće:

Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu
Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

- Proizvodnju ili aktivnosti koji sadrže škodljive oblike ili eksploataciju prinudnog rada ili škodljivog dečijeg rada
- Proizvodnju ili trgovinu bilo kog proizvoda ili aktivnost koji se smatra nezakonitim prema zakonima i propisima zemlje domaćina ili prema međunarodnim konvencijama i sporazumima
- Proizvodnju ili trgovinu oružja ili municije
- Proizvodnju ili trgovinu alkoholnih pića (osim piva i vina)
- Proizvodnju ili trgovinu duvana
- Kockanje, kazina ili tome slične delatnosti
- Trgovinu divljim životinjama ili proizvodima od divljih životinja koju propisuje CITES
- Proizvodnju ili trgovinu radioaktivnih materijala
- Proizvodnju ili trgovinu ili upotrebu neupletenih azbestnih vlakana
- Delatnost komercijalne seče drveća ili kupovina opreme za seču drveća za korišćenje u osnovnim tropskim kišnim šumama (što zabranjuje politika za šume)
- Proizvodnju ili trgovinu proizvoda koji sadrže PCB
- Proizvodnju ili trgovinu farmaceutskim proizvodima koji podležu međunarodnim odlukama o povlačenju sa tržišta ili zabranama
- Proizvodnju ili trgovinu pesticidima ili herbicidima koji podležu međunarodnim odlukama o povlačenju sa tržišta ili zabranama
- Proizvodnju ili trgovinu supstancama koje uništavaju ozon i koje podležu međunarodnim odlukama o povlačenju sa tržišta ili zabranama
- Izlov ribe plutajućim mrežama sa mrežama postavljenim u dužini od preko 2,5 km

Politika zaštite kod upravljanja borbom protiv štetočina (OP 4.09)

Svrha OP 4.09 je u sledećem: (i) postarati se da projekti koje finansira Svetska banka primenjuju dobru praksu, (ii) izbegavati preteranu upotrebu pesticida, i (iii) promovisati ekološki zdravo i održivo upravljanje u borbi protiv štetočina. Ciljevi te politike su: (i) svesti na najmanju meru opasnost (hazard) po zdravlje i životnu sredinu usled upotrebe pesticida, (ii) postarati se da aktivnosti upravljanja u borbi protiv štetočina slede pristup integrisanog upravljanja u borbi protiv štetočina (IUŠ), i (iii) stvoriti nacionalne kapacitete za primenu zaštite useva i propisa o pesticidima zasnovane na pristupu IUŠ. Opšti pristup upravljanja u borbi protiv štetočina zasniva se na kapacitetima regulatornog okvira zemlje i institucija za promovisanje i podršku bezbednom, uspešnom i ekološki zdravom upravljanju u borbi protiv štetočina.

OP 4.09 aktivira se kad: (i) projekat sadrži nabavku pesticida ili opreme za primenu pesticida, (ii) očekuje se da projekat uvede novu praksu u upravljanju borbom protiv štetočina, ili da proširi ili izmeni postojeće prakse upravljanja u borbi protiv štetočina, odnosno kad (iii) projekat može da vodi ka znatno uvećanoj upotrebi pesticida i shodnim rizicima po okolinu i zdravlje.

Iako projekat razvoja poljoprivrede i sela ne podržava ni jednu od nabrojanih stavki, upotreba pesticida može da se poveća kao rezultat aktivnosti poljoprivrednih savetodavnih službi i program seoskog razvoja.

Procedure za ekološke provere

Sve projektne celine koje se finansiraju u sklopu PSPRK podležu postupku temeljne ekološke provere od strane JRP uz procedure opisane u ovom Okviru. Te procedure i uslovi sadrže zahtev za PUO kako prema zakonima i propisima Kosova tako i prema politici zaštite Svetske banke u vezi procene uticaja na životnu sredinu (OP/BP/GP 4.01) i njenom Priručniku za prevenciju i saniranje zagađenja (PPSZ).

Postupak procene uticaja na životnu sredinu radi se da se utvrde moguća pozitivna ili negativna dejstva predložene projektne celine; da se procene mere predostrožnosti koje treba preduzeti za sprečavanje ili svođenje na najmanju meru štetnih dejstava. Za svaku projektну celinu (grant ili test na gazdinstvu) koja se finansira u sklopu PSPRK, JRP je odgovorna da proveriti (a) da su urađene sve kosovske ekološke procedure i dobijena sva ekološka odobrenja pre nego što se donese konačna finansijska odluka za dati projekat, (b) da su na raspolaganju kompletne datoteke za podršku, i (c) da su ispunjeni svi dopunski zahtevi Svetske banke u pogledu zaštite.

Projekat neće da finansira aktivnosti za koje je prema važećim zakonskim propisima na Kosovu obavezan PDO ili koje su slične projektima kategorije "A" Svetske banke. Postoje situacije za koje bi bilo obavezno da se uradi PDO: (a) projektne celine mogu da se nalaze na regulatornom spisku koji propisuje obaveznu izradu PDO, ili (b) posle proučavanja preliminarnog PDO (to je deo zahteva za dobijanje ekološke dozvole) projektne celine, Ministarstvo odlučuje da li da traži izradu potpunog PDO. Bez obzira na procedure, bilo koja projektна celina za koju je obavezna izrada potpunog PDO ne ispunjava uslove za finansiranje u sklopu projekta.

Procedure za procene uticaja na životnu sredinu projektних celina

Sledi sedam elemenata procedura za PUO za projektne celine:

g

1. **Usaglašenost sa lokalnim zahtevima u pogledu PUO:** Ako lokalni propisi traže izradu potpunog PDO ili izveštaja, projektна celina ne ispunjava uslove za finansiranje. Za sve druge projekte za koje se ne zahteva ekološka dozvola, ili za koje se ista dozvola izdaje bez dodatnih dokumenata, ili za koje Ministarstvo zahteva samo parcijalni PDO, JRP mora da dokaže da su ispunjeni svi lokalni zahtevi za PUO. Korisnici kredita drugog reda (pod-pozajmljivači) dužni su da se postaraju za ispunjenje kosovskih zahteva za dobijanje ekoloških dozvola, i da potvrde da su od nadležnih organa pribavili sve ekološke dozvole, odobrenja, licence za rad, itd. potrebne za datu projektну celinu. Ova odredba obuhvata i sve moguće izmene kosovskih zakona o zaštiti životne sredine usvojene u bilo kojoj fazi projekta. JRP treba da se uveri da ti pod-pozajmljivači u svojim dosijeima za projektne celine imaju: (a) svu traženu lokalnu dokumentaciju za PUO; (b) zvanična odobrenja na dokumentaciju od nadležnih organa za Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

zaštitu životne sredine, i (c) kopije ekoloških dozvola. Ako se bilo šta od nabrojane dokumentacije ne nalazi u dosijeu, JRP treba da pribavi nedostajući deo dokumentacije od pod-pozajmljivača.

2. **Provera:** U kosovskom sistemu, MOPP ocenjuje projektne celine radi odluke da li je ili nije potrebna izrada PUO. U sistemu Svetske banke, projektne celine kategorišu se kroz sledeće četiri kategorije za proveravanje.

- Kategorija I (mali rizik): projektne celine za čije se uticaje na životnu sredinu očekuje da budu zanemarljivi, za koje se ne zahteva nikakva procena uticaja na okolinu.
- Kategorija II (srednji rizi): projektne celine sa dejstvima koja se lako mogu utvrditi i za koje se mogu propisati standardne preventivne ili korektivne mere, bez potrebe za izradom potpunog PDO. Mere za sanaciju su standardne i obično se sastoje od radnji dobrog održavanja ili radnji dobre inženjerske prakse.
- Kategorija III (visok rizik – ne ispunjava uslove za finansiranje): to su projektne celine koje bi mogle da imaju potencijalna i veoma velika ili nepovratna dejstva na životnu sredinu, reda veličine koji je teško odrediti u fazi utvrđivanja projekta (to se najverovatnije utvrđuje odmah na početku).
- Kategorija IV (ne ispunjava uslove za finansiranje): projektne celine ili preduzeća koje se bave proizvodnjom ili upotrebom opasnih ili nezakonitih materija. *(ili aktivnosti koje su na spisku za isključenje finansiranja od strane SB).*

Bilo kojoj projektnoj celini za koju JRP utvrdi, uz pomoć spiska za proveru sadržanog u ovom OUZO, da ima umerena dejstva (koja su ograničenog obima, privremena i laka za upravljanje uz konvencionalne mere izgradnje ili konvencionalnu praksu) treba da bude dodeljena kategorija II (srednji rizik) ili, ako je dejstvo toliko malog obima ili zanemarljivo da nisu potrebne neke posebne mere za zaštitu okoline, PFI treba da projekat označe kategorijom I (mali rizik). **SAMO PROJEKTNE CELINE KATEGORIJE I ILI KATEGORIJE II ISPUNJAVAJU USLOVE ZA FINANSIRANJE U SKLOPU PROJEKATA SVETSKE BANKE.**

3. **Dokumentacija:** Plan upravljanja zaštitom okoline (PUZO) obavezan je za projektne celine kategorisane u kategoriji II. Format za iscrpni PUZO dat je u Dodatku 5. Za projektne celine kod kojih je za jedan broj stavki prilikom proveravanja utvrđeno da imaju umereno dejstvo, ili za one za koje se smatra da predstavljaju moguć rizik po okolinu, preporučuje se izrada potpunog PUZO koji je dat u Aneksu B. Međutim, za jednostavnije projekte sa svega jednim ili nekoliko stavki koje predstavljaju umereno dejstvo na okolinu, biće dovoljna izrada skraćenog PUZO. U najmanju ruku, PUZO treba da sadrži samo plan saniranja i rezultate javnih konsultacija. Pod-pozajmljivač je odgovoran da izradi PUZO. Na tom poslu pod-pozajmljivaču može da pomogne JRP, uz pomoć nadležne JRP. Ako pod-

pozajmljivač odbije da uradi PUZO, projektna celina neće moći da dobije sredstva iz odnosnog projekta.

4. **Javne konsultacije:** Pod-pozajmljivač ima obavezu da, uz pomoć JRP, izvrši objavljivanje podataka i obavi javne konsultacije o urađenim planovima PUZO. JRP je dužna da podseti pod-pozajmljivača na zahtev da obavi javne konsultacije i da dokumentaciju sa javnih konsultacija uvrsti u dosije projektne celine.
5. **Objavljivanje podataka.** Pod-pozajmljivač je odgovoran da objavi PUZO (kako nacrt PUZO koji je predmet javnih konsultacija tako i završnu verziju PUZO koja je nacrt revidiran prema komentarima dobijenim na konsultacijama) na nekom javnom mestu (u biblioteci, u opštinskoj ili vladinoj zgradi, itd.) u blizini lokacije projekta. Druga mogućnost je da pod-pozajmljivač postavi PUZO na internet prezentaciji preduzeća, a da u lokalnim medijima (npr. u novinama) objavi obaveštenje o tome gde se može izvršiti uvid u PUZO. JRP treba da mu pomogne u tome.
6. **Revidiranje i odobrenje.** JRP je odgovorna za revidiranje i odobrenje PUZO. Za projektne celine koje su uradile potpun PUZO zato što je projektna celina imala neke stavke za koje je pri proveru ocenjeno da imaju umereno dejstvo ili je smatrano da predstavljaju mogući rizik po životnu sredinu, JRP treba da dobije PUZO pre nego što da svoje odobrenje. Tek kad dobiju odobrenje za PUZO projektne celine ispunjavaju uslov za dobijanje sredstva od PSPRK.
7. **Praćenje i izveštavanje.** U sklopu redovnih aktivnosti nadzora, JRP će da obavlja funkcije kancelarijskog i terenskog nadzora radi provere da li se pod-pozajmljivač pridržava obaveza u pogledu zaštite okoline koji su utvrđeni u ugovoru o dodeli kredita. U tom smislu, JRP treba da ostvari potrebni uzajamni kontakt sa organima nadležnim za zaštitu životne sredine.

Od JRP se zahteva da popuni procenu prema spisku za proveru za svaki predloženi grant ili probu na gazdinstvu. Taj spisak za proveru zatim mora da se čuva u dosijeu sa evidencijom za sve aktivnosti na projektnoj celini. U slučaju znatnijeg dejstva na životnu sredinu (kategorija II), JRP treba još da se postara za sve odredbe koje se odnose na izradu PUZO i javne konsultacije.

Spisak za proveru za poljoprivredne aktivnosti

Ekološka pitanja	Da/Ne (zaokružiti)	Vrednost (zaokružiti)	Specifične osobine	Mere sanacije (zaokružiti ili nabrojati)
Zaštita kvaliteta vazduha				
1. Da li će emisija zagađivača u atmosferu da bude svedena na prag emisije iz domaćinstava?	Da Ne	+ -		a) Odušci za vazduh i gasove b) Ventilacija c) Filteri za upijanje mirisa c) Drugo (molimo navedite)
Zaštita kvaliteta vode				
2. Da li će emisija zagađivača u vodu da bude svedena na prag emisije iz domaćinstava?	Da Ne	+ -		a) Otvorena ili zatvorena septička jama b) Zasebni sistem za prikupljanje otpadne vode c) Kontrolisana upotreba pesticida iz veštačkog đubriva shodno dobroj praksi u EU d) Drugo (molimo navedite)
Stvaranje otpada				
3. Da li će stvaranje otpada da bude svedeno na prag stvaranja otpada u domaćinstvima?	Da Ne	+ -		a) Stajsko đubrivo koristiće se za đubrenje b) Stajsko đubrivo i drugi otpad organskog porekla biće prodati c) Prikupljanje i prevoz do deponije d) Drugo (molimo navedite)
4. Da li se stvaranje otpada od ove aktivnost može klasifikovati kao potencijalno opasno?	Da Ne	- +		a) Skladištenje i odlaganje shodno propisima b) Transport shodno propisima c) Ugovor sa nekom firmom specijalizovanom za odlaganje otpada d) Drugo (molimo navedite)
Priroda – živo okruženje				
5. Da li će ova aktivnost da ugrozi prirodno okruženje, zaštićena područja, endemske bilje i životinjske vrste ili gljive koji su stavljeni pod zaštitu?	Da Ne	- +		a) Zemljište se koristi u skladu sa kategorijom b) U blizini nema zaštićenih područja c) Ne koriste se endemične ni zaštićene vrste

Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

				d) Drugo (molimo navedite)
Priroda - neživo okruženje				
6. Da li ova aktivnost sadrži promenu predviđene namene zemljišta i da li uključuje radove koji bi mogli da ugroze tle odnosno zemljište (seča drveća, sadnja novih vrsta ...)	Da Ne	- +		a) Minimalne promene u nameni zemljišta - ostaje se u istoj kategoriji b) Ovlašćenje za promenu namene zemljišta c) Planirane aktivnosti neće ugroziti tle odnosno zemljište d) Drugo (molimo navedite)
Seoski pejzaž				
7. Da li će ova aktivnost da doprinese promenama seoskog pejzaža?	Da Ne	- +		a) Aktivnost je prikladna za seosko okruženje b) Promena vrste korišćenih mašina ili materijala c) Ova aktivnost tradicionalno se vrši u datom okruženju d) Drugo (molimo navedite)
Socijalni aspekti				
8. Da li će stanovnici u obližnjim mestima ili komercijalni subjekti da prigovaraju zbog izvršenja predmetne aktivnosti?	Da Ne	- +		
9. Da li podnosilac prijave može da predoči dokaz o vlasništvu ili dobrovoljnoj donaciji lokacije na kojoj treba da se realizuje projekat?	Da Ne	Ako je odgovor NE, projekat ne ispunjava uslove ILI treba da nađe drugu lokaciju		
10. Da li će realizacija projektne celine da dovede do raseljenja bilo koje treće strane koja formalno ili neformalno živi na zemljištu na kojem će data celina da bude realizovana ili ga koristi?	Da Ne	Ako je odgovor DA, projekat ne ispunjava uslove ILI treba da nađe drugu lokaciju		
UKUPNO:				
Ukupna vrednost pozitivnih i negativnih vrednosti i ocena mera sanacije	UKUP NO Da: _____ _____	Pozitiv ne vrednos ti: Ukupn	Stavke za koje su prihvaćen i specifični	Prihvaćene ili predložene mere sanacije (molimo zaokružiti): 1 a b c d 2 a b c d 3 a b c d

	- Ne: _____ _____ -	o: Negativ ne vrednos ti: Ukupn o:	uslovi:	4 5 6 7	a b c d a b c d a b c d a b c d

MIŠLJENJE: (molimo zaokružiti)

- 1. DA - AKTIVNOST JE EKOLOŠKI I SOCIJALNO PRIHVATLJIVA**
- 2. NE - AKTIVNOST JE EKOLOŠKI I SOCIJALNO NIJE PRIHVATLJIVA**

Spisak za proveru za trgovinu i usluge i proizvodnju malog obima

Ekološka pitanja	Da/Ne (zaokružiti)	Vrednost (zaokružiti)	Specifične osobine	Mere sanacije (zaokružiti ili nabrojati)
Zaštita kvaliteta vazduha				
1. Da li će emisija zagađivača u atmosferu da bude svedena na prag emisije iz domaćinstava?	Da Ne	+ -		a) Dimnjak ugrađen u zgradu b) Dodatni ili zasebni dimnjak ili ispust c) Ventilacija ili filteri za upijanje mirisa d) Drugo (molimo navedite)
Zaštita kvaliteta vode				
2. Da li će emisija zagađivača u vodu da bude svedena na prag emisije iz domaćinstava?	Da Ne	+ -		a) Prikupljanje otpada unutar zgrade b) Septička jama c) Prethodni tretman i ispuštanje u sistem za prikupljanje otpadnih voda d) Drugo (molimo navedite)
Stvaranje otpada				
3. Da li će stvaranje otpada da bude svedeno na prag stvaranja otpada u domaćinstvima?	Da Ne	+ -		a) Prevoz do opštinske deponije c) Selektivno prikupljanje u svrhu recikliranja d) Drugo (molimo navedite)
4. Da li se stvaranje otpada od ove aktivnost može klasifikovati kao potencijalno opasno?	Da Ne	- +		a) Odgovarajuće skladištenje i odlaganje b) Prevoz shodno propisima c) Ugovor sa nekom firmom specijalizovanom za odlaganje d) Drugo (molimo navedite)
Buka i vibracije				
5. Da li će nivo stvorene buke da ostane unutar prihvatljivih limita tako	Da Ne	+ -		a) Materijal za izolaciju (zgrada) b) Izolovanje kućnih

Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

da ne uznemirava okolne stanovnike ili komercijalne subjekte?				aparata ili mašinerije koja stvara buku c) Anti vibracione obloge d) Drugo (molimo navedite)
Otrovi i toksične materije				
6. Da li će lokacija da se koristi (delimično ili u celosti) za skladištenje, prodaju, izradu ili obradu otrova, pesticida ili drugih opasnih stvari (zapaljivi materijal, eksploziv, nagrizajuća sredstva ...)?	Da Ne	- +		a) Pakovanje shodno najboljim međunarodnim standardima b) Skladištenje shodno najboljim međunarodnim standardima c) Prevoz shodno propisima (ADR, RID) d) Drugo (molimo navedite)
Prirodni i urbani krajolik				
7. Da li će ova aktivnost da doprinese promeni prirodnog ili urbanog krajolika?	Da Ne	- +		a) Zelena tampon zona b) Obezbeđen pristup za korisnike c) Obezbeđen pristup i parking za teretna vozila d) Drugo (molimo navedite)
Socijalni aspekti				
8. Da li će stanovnici u obližnjim mestima ili komercijalni subjekti da prigovaraju zbog izvršenja predmetne aktivnosti?	Da Ne	- +		
9. Da li podnosilac prijave može da predoči dokaz o vlasništvu ili dobrovoljnoj donaciji lokacije na kojoj treba da se realizuje projekat?	Da Ne	Ako je odgovor NE, projekat ne ispunjava uslove ILI treba da nađe drugu lokaciju		
10. Da li će realizacija	Da	Ako je odgovor DA, projekat ne ispunjava uslove ILI		

projektne celine da dovede do raseljenja bilo koje treće strane koja formalno ili neformalno živi na zemljištu na kojem će data celina da bude realizovana ili ga koristi?	Ne	treba da nađe drugu lokaciju		
UKUPNO:				
Ukupna vrednost pozitivnih i negativnih vrednosti i ocena mera sanacije	UKUPNO Da: _____ Ne: _____	Pozitivne vrednosti: Ukupno: Negativne vrednosti: Ukupno:	Stavke za koje su prihvaćeni specifični uslovi:	Prihvaćene ili predložene mere sanacije (molimo zaokružiti): 1 a b c d 2 a b c d 3 a b c d 4 a b c d 5 a b c d 6 a b c d 7 a b c d
MIŠLJENJE: (molimo zaokružiti) 1. DA - AKTIVNOST JE EKOLOŠKI I SOCIJALNO PRIHVATLJIVA 2. NE - AKTIVNOST JE EKOLOŠKI I SOCIJALNO NIJE PRIHVATLJIVA				

Ispitivač koji vodi razgovor (predstavnik JRP – Ministarstvo poljoprivrede) popunjava obrazac, unosi dodatne kraće činjenice i okolnosti u kolonu pod nazivom "Specifične osobine" kao podršku za date odgovore. S obzirom na to da ne postoje zakonom definisani pragovi za emisije iz domaćinstava koje se pominju u spisku za proveru, predlaže se primena sledećih privremenih pragova vrednosti kao referenca do uvođenja odgovarajućih zakonskih propisa:

- *Vazduh*: ispuštanja u atmosferu iz sistema za grejanje snage do 250 kW¹², koja koriste čvrsto (drvo ili ugalj) ili tečno gorivo, može se smatrati "emisijom iz domaćinstva". Nije dozvoljeno sagorevanje otpadnih ulja, gume, automobilskih guma, plastike i slično.

- *Voda*: ispuštanja u vodu koja ne prelaze vrednost ekvivalenta za 10 ljudi (količina otpadnih voda koju stvara 10 ljudi) u kojoj su fekalne vode i vode upotrebene za pranje i kupanje uz standardne deterdžente za domaćinstva ili dezinfekciona sredstva može se smatrati "emisijom iz domaćinstva". Ispuštanja drugih hemikalija osim deterdženata i dezinfekcionih sredstava u sistem za prikupljanje otpadnih voda nije dozvoljeno.

- *Otpad*: stvaranje otpada koje ne prelazi vrednost od 5 kg na dan po zaposlenom može se smatrati "emisijom iz domaćinstva", osim ako otpad sadrži opasne materije. Veći obim otpada može se tolerisati pod uslovom da se otpad ponovo koristi, reciklira ili ako se njegovo dejstvo sanira uz primenu odgovarajućih mera sanacije.

- *Otpad iz seoskih domaćinstava*: stajsko đubrivo koje stvaraju životinje u seoskim domaćinstvima može se smatrati "otpadom iz domaćinstva" ako ga proizvodi ne više od:

1200 brojlera,

800 kokoški,

40 tovnih svinja (preko 30 kg težine),

15 krmača,

10 krava ili drugih grla krupne stoke.

Ekološko odobrenje ili odbijanje za aktivnosti malog obima treba da se zasniva na oceni odgovora na pitanja iz spiska za proveru. Ispitivač donosi odluku na osnovu sledećih kriterijuma:

- Ako ima više od 4 negativna odgovora u drugoj koloni, aktivnost treba da bude temeljno proverena i izmenjena tako da zadovolji potrebne ekološke zahteve
- Aktivnost će biti odobrena ako ima 4 ili više pozitivnih odgovora, pod uslovom da predložene mere sanacije budu primenjene ili ako se očekuje da budu primenjene.

Postupak odobravanja aktivnosti zahteva da se postigne dogovor o svim predloženim merama sanacije i da podnosilac prijave prihvati da ih primeni. Spiskovi za proveru treba da se čuvaju u dokumentaciji za svaku konkretnu aktivnost, i treba da se iskoriste za buduće praćenje prilikom poseta na licu mesta ili u toku budućih razgovora sa podnosiocem prijave (npr. da bi se proverilo da li su primenjene sanacione mere i da li je potrebno da iste budu izmenjene).

Planovi upravljanja zaštitom okoline za uzorke aktivnosti

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju jame za stajsko đubrivo ili septičke jame

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju jame za stajsko đubrivo ili septičke jame			Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)	
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Prašina i buka nastali u toku izgradnje	Ograničiti radove na lokaciji na vreme kad je dozvoljena povećana buka. Za radove koji duže traju, postarati se da nivo buke bude prihvatljiv. U slučaju većih emisija prašine upotrebiti vodu da neutrališe prašinu.	Pratiti pritužbe suseda, vizuelno se uveriti da je nivo stvaranja prašine prihvatljiv. Pratiti radno vreme i nivo buke (čujnost)	1 m ³ vode za suzbijanje prašine: <u>Vode</u> COST		Radnici odnosno izvođači radova	Izvođač radova i JRP	
Izgradnja	Emisije izduvnih gasova iz mašina i vibracije	Obezbediti upotrebu najboljih raspoloživih mašina. Ne dopustiti da mašine rade u praznom hodu.	Pratiti tipove mašina koje se koriste i njihov rad u praznom hodu			Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	
Izgradnja	Zagađenje tla izazvano curenjem nafte i ulja	Održavanje mašina na odobrenim lokacijama. Čuvanje mašina na nepropusnim površinama. Čišćenje prosutih mrlja.	Vizuelno proveravati ima li tragova curenja	Cena iskopavanja 1m ³ zemlje sa prosutom mrljom CENA		Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju jame za stajsko đubrivo ili septičke jame

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju jame za stajsko đubrivo ili septičke jame				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Zagađenje tla i vode izazvano nepropisnim rukovanjem otpadom	Obezbediti pravilno rukovanje otpadom na predviđenim lokacijama za deponije. Maksimizovati ponovnu upotrebu, naročito inertnih materijala i korisnog gornjeg sloja zemlje.	Vizuelno Čuvati potvrde od predviđenih lokacija za deponije za sav otpad od izgradnje	Cena za prevoz otpada po kilometru do lokacije (otprilike 20 km)		Radnici odnosno izvođači radova	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Stvaranja jakih mirisa	Koristiti zelene tampon zone ili zaštite za neutralisanje mirisa ako se radi u gusto raseljenim područjima Postarati se da se izgrađene cisterne uklapaju u okolinu	Pratiti ima li pritužbi od suseda	Zelenilo za 1 m dužine CENA Covers COSTS		Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Estetska degradacija		Vizuelno pratiti			Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju jame za stajsko đubrivo ili septičke jame				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Rad	Bezbednost životinja i ljudi	Postarati se da septičke jame ne predstavljaju pretnju po životinje i ljude, da postoje poklopci ili prikladna ograda	Vizuelno se uveriti da nacrt i lokacija septičke jame ili platforme za stajsko đubrivo ne predstavljaju pretnju	Cena poklopca Cena ograde ograde		Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju skladišta za čuvanje voća i povrća				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Prašina i buka nastali u toku izgradnje	Ograničiti radove na lokaciji na vreme kad je dozvoljena povećana buka. Za radove koji duže traju, postarati se da nivo buke bude prihvatljiv. U slučaju većih emisija prašine upotrebiti vodu da neutrališe prašinu.	Pratiti pritužbe suseda, vizuelno se uveriti da je nivo stvaranja prašine prihvatljiv. Pratiti radno vreme i nivo buke (čujnost)	1 m3 vode za suzbijanje prašine: Vode COST		Radnici odnosno izvođači radova	Izvođač radova i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju skladišta za čuvanje voća i povrća

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju skladišta za čuvanje voća i povrća				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Emisije izduvnih gasova iz mašina i vibracije	Obezbediti upotrebu najboljih raspoloživih mašina. Ne dopustiti da mašine rade u praznom hodu.	Pratiti tipove mašina koje se koriste i njihov rad u praznom hodu			Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	
Izgradnja	Zagađenje tla izazvano curenjem nafte i ulja	Održavanje mašina na odobrenim lokacijama. Čuvanje mašina na nepropusnim površinama. Čišćenje prosutih mrlja.	Vizuelno proveravati ima li tragova curenja	Cena iskopavanja 1 m ³ zemlje sa prosutom mrljom		Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	
Izgradnja	Zagađenje tla i vode izazvano nepropisnim rukovanjem otpadom	Obezbediti pravilno rukovanje otpadom na predviđenim lokacijama za deponije. Maksimizovati ponovnu upotrebu, naročito inertnih materijala i korisnog gornjeg sloja zemlje	Vizuelno Čuvati potvrde od predviđenih lokacija za deponije za sav otpad od izgradnje	Cena za prevoz otpada po kilometru do lokacije (otprilike 20 km) ena		Radnici odnosno izvođači radova	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Stvaranje buke	Koristiti zelene tampon zone ili zaštite za neutralisanje mirisa ako se radi u gusto raseljenim područjima	Pratiti ima li pritužbi od suseda	Zelenilo za 1 m dužine CENA Poklopci CENA		Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik	Poljoprivrednik, radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za izgradnju skladišta za čuvanje voća i povrća				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Rad	Estetska degradacija	Postarati se da se izgrađena skladišta za voće i povrće uklapaju u okolinu	Vizuelno pratiti			Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Opšta bezbednost za okolno okruženje (za ljude, životinje i biljke)	Postarati se da izgrađena skladišta za voće i povrće ne predstavljaju pretnju po životnu sredinu uopšte i da se nalaze na odgovarajućem mestu	Vizuelno se uveriti da izgrađena skladišta za voće i povrće ne predstavljaju pretnju	Cena poklopca Cena ograde ograde		Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarn o dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Prašina i buka nastali u toku izgradnje	Ograničiti radove na lokaciji na vreme kad je dozvoljena povećana buka. Za radove koji duže traju, postarati se da nivo buke bude prihvatljiv. U slučaju većih emisija prašine upotrebiti vodu da neutrališe prašinu.	Pratiti pritužbe suseda, vizuelno se uveriti da je nivo stvaranja prašine prihvatljiv. Pratiti radno vreme i nivo buke (čujnost)	1 m ³ vode za suzbijanje prašine: CENA <u>vode</u>		Radnici odnosno izvođači radova	Izvođač radova i JRP	
Izgradnja	Emisije izduvnih gasova iz mašina i vibracije	Obezbediti upotrebu najboljih raspoloživih mašina. Ne dopustiti da mašine rade u praznom hodu.	Pratiti tipove mašina koje se koriste i njihov rad u praznom hodu			Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja	Zagađenje tla izazvano curenjem nafte i ulja	Održavanje mašina na odobrenim lokacijama. Čuvanje mašina na nepropusnim površinama. Čišćenje prosutih mrlja.	Vizuelno proveravati ima li tragova curenja	Cena iskopavanja 1 m ³ zemlje sa prosutom mrljom CENA		Radnici odnosno izvođači radova	Radnici i JRP	
Izgradnja	Zagađenje tla i vode izazvano nepropisnim rukovanjem otpadom	Obezbediti pravilno rukovanje otpadom na predviđenim lokacijama za deponije. Maksimizovati ponovnu upotrebu, naročito inertnih materijala i korisnog gornjeg sloja zemlje	Vizuelno Čuvati potvrde od predviđenih lokacija za deponije za sav otpad od izgradnje	Cena za prevoz otpada po kilometru do lokacije (otprilike 20 km) ena		Radnici odnosno izvođači radova	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Stvaranja jakih mirisa	Koristiti zelene tampon zone ili mirise za zaštitu životne sredine	Pratiti ima li pritužbi od suseda	Zelenilo za 1 m dužine CENA Poklopci CENA		Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik	Poljoprivrednik, radnici i JRP	
Rad	Estetska degradacija	Postarati se da se izgrađeni centar za otkup mleka uklapa u okolinu	Vizuelno pratiti			Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, Workers and JRP	

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka

Plan ekološkog upravljanja za sisteme otkupa mleka				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarn o dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mere za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Rad	Bezbednost za okolinu Loša higijena može da izazove jake mirise i opasnosti po zdravlje	Postarati se da izgrađeni centar za otkup mleka ne predstavljaju pretnju po životnu sredinu u celini Obezbediti propisne procedure za održavanje centra za otkup mleka kao što traže... (inspekcije, nadležne vlasti?)	Vizuelno se uveriti da nacrt i lokacija centra za otkup mleka ne predstavlja pretnju po životnu sredinu Poštovanje procedura uz kontrole na licu mesta			Krajnji korisnik odnosno poljoprivrednik i radnici	Poljoprivrednik, radnici i JRP	

Plan upravljanja borbom protiv štetočina

Projekat je klasifikovan kao ekološka kategorija B i aktivira politiku zaštite kod procene uticaja na životnu sredinu. Pored toga, projekat aktivira politiku zaštite kod upravljanja u borbi protiv štetočina. Imajući u vidu moguće ekološko i sveukupno dejstvo povezano sa nepropisnim korišćenjem pesticida, jasno je da mora da postoji plan upravljanja borbom protiv štetočina. Kroz odredbe tog Plana upravljanja borbom protiv štetočina, Jedinica za upravljanje projektom postaraće se da se oni pesticidi koji su dozvoljeni (ili odobreni i registrovani) koriste na najbezbedniji mogući način. Pravilno upravljanje u borbi protiv štetočina obuhvata kompletan ciklus, kojeg čine sledeće komponente:

1. Prevoz i bezbednost pesticida koji se drže na skladištu
2. Realizacija i primena pesticida (u dozvoljenim dozama) i
3. Upravljanje preostalim i neupotrebljenim pakovanjima pesticida

U okviru MPŠSR, sprovedene su neke obuke i aktivnosti u vezi pravilne upotrebe pesticida, dok su ključni članovi osoblja bili izloženi nekim od elemenata uvrštenim u rigorozne odredbe i kriterijume koje propisuju direktive Evropske unije. Projekat PSPRK treba još da predvidi, osmisli i izvede obuke, ne samo za osoblje koje radi na tim pitanjima već i na licu mesta za poljoprivrednike koji će biti krajnji korisnici. Obuke moraju da slede tri gore definisane oblasti, sa naglaskom na pravilnoj upotrebi prave vrste pesticida, uz promovisanje racionalne upotrebe, ako bude potrebno. Pored toga, obuke namenski osmišljene za poljoprivrednike daće praktične savete o skladištenju pesticida, mogućim opasnostima i rukovanju hemikalijama ili posudama u kojima su pakovane. Obuke će se još pozabaviti promovisanjem dobre poljoprivredne prakse (Dodatak 3), uključujući primenu pesticida, IUŠ i najbolju praksu za njihovo skladištenje i rukovanje istima. Ponuditi intenzivnu obuku u odabranim regionalnim mestima ili na jednoj centralnoj lokaciji za sve poljoprivrednike. Ponuditi obuku iz postupka izdavanja sertifikata za GAP - uvesti norme, klasifikaciju i sađenje za GAP i EuroGAP, upravljanje borbom i kontrolu štetočina, integrisano upravljanje u borbi protiv štetočina.

Pored toga, PSPRK će da obezbedi obuku i edukaciju za poljoprivrednike o primeni pesticida i merama zaštite zdravlja i zaštite na radu, da bi naučili poljoprivrednike kako da rukuju pojedinim hemikalijama. Intenzivna obuka biće o dobroj praksi u poljoprivrednoj proizvodnji obavljena na odabranim regionalnim lokacijama ili na jednoj centralnoj lokaciji (Dodatak 3).

Glavni cilj ovog plana i obuka namenjenih podučavanju i promovisanju pravilnog upravljanja u borbi protiv štetočina je *da se obim štetočina održava ispod ekonomski štetnog nivoa a ne njihovo istrebljenje*. Količina u kojoj se sredstva koriste mora uvek da bude u skladu sa količinom koju preporučuje originalni proizvođač. To je neophodno ne samo iz razloga očuvanja životne sredine već i zbog toga što doprinosi ukupnoj ekonomskoj isplativosti date aktivnosti.

JRP će da se postara da su pesticidi upotrebljeni na praktičnim ispitivanjima na gazdinstvima i pri demonstracijama usklađeni sa propisima i da se nalaze na spisku pesticida odobrenih za upotrebu. Napred navedeni pesticidi prikladni su za korišćenje u aktivnosti demonstracije:

Proizvodi za gajenje bilja odobreni za registraciju i upotrebu u gazdinstvima

Br.	Trgovačko ime	Aktivne supstance	Klasifikacija	Upotreba
1	Abamectin 18 EC	avermectin b1a-b1b	IV	Herbicid
2	Abamex 1.8 E C	propaquizafop	U	Insekticid, akaracid
3	Abastate	methomyl	II	Herbicid
4	Acetogal plus	2,4-d dimethyl	II	Fungicid
5	Acetosav 90 EC	tebuconazole	III	Fungicid
6	Acetosav plus	fosetyl-aluminijum	U	Fungicid
7	Actara 25 WG	fosetyl aluminijum	U	Fungicid
8	Actellic 50 EC	propineb	U	Akaracid
9	Afalon likuide	clofentezine	U	Fungicid
10	Agil 100-EC	kresoxim methyl	III	Herbicid
11	Agrinate 90	quizofop-p-ethyl	II	Insekticid, akaracid
12	Agrosan 2-4 D	abamectin	III	Fungicid
13	Akord	cypermethrine	II	Insekticid
14	Alanat 80 WP	dazomet	III	Nematicid, fungicid, herbicid, insekticid
15	Aliette flash	mineralna (petroleum) ulja	-	Akaracid, insekticid
16	Antracol WP 70	canola refined oils	-	Insekticide
17	Apollo 50-SC	glyphosate	U	Herbicid
18	Ardent 50-SC	abamectin	III	Insekticid, akaracid
19	Argita	acetochlor	III	Herbicid
20	Bakrani oksihlorid-50	bakarni oksihlorid	III	Insekticid, akaracid
21	Barricade EC-20	acetochlor	III	Herbicid
22	Basamid GR	acetochlor	III	Herbicid
23	Belo Ulje-Pinus	hiamethoxim	III	Insekticid
24	Bio Plantella Prima	pirimiphos-methyl	O	Insekticid, akaracid
25	Boom Efekt	linuron	U	Herbicid
26	Bordovska čorba 100-SC	bakarni sulfat	II	Algicid, Fungicid
27	Botrilex 50 WP	procymidon	U	Fungicid
28	Boyano	Fluazinam	X _i	Fungicid

29	Bravo 500 SC	chlorothalonil	U	Fungicid
30	Bright 25 EC	carbosulfan	III	Insekticid
31	Brodisan A	bromadiolone	Ia	Rodenticid
32	Brodisan PE	bromadiolone	Ia	Rodenticid
33	Bubastar 20 SP	acetamiprid	II	Insekticid
34	Bumper 25-EC	propiconazole	II	Fungicid
35	Calypso 480 SC	thiacloprid	II	Insekticid
36	Callisto 48 SC	Mesotrione	N	Herbicid
37	Canvil	hexaconazole	Ia	Fungicid
38	Champion 50 WP	copper hydroxide	III	Fungicid, baktericid
39	Captan Pro	Captan	Xn	Fungicid
40	Chorus 50 WG	cyprodinil	III	Fungicid
41	Cinkosan	zinc phosphide	Ib	Insekticid, rodenticid
42	Cipkord 20-EC	cypermethrin	II	Insekticid
43	Clarinet	Pyrimethanil, Fluquinconazole	Xn,N	Fungicid
44	Comet 250	fluroxypyr-meptyl	U	Herbicid
45	Comet 3.6 EC	Abamectin	Xn, N	Insekticid
46	Confidor 200 SL	imidacloprid	II	Insekticid
47	Confidor 70 WG	imidacloprid	II	Insekticid
48	Consento	fenamidone	III	Fungicid
49	Contion 25-WP	azinophos-methyl	Ib	Insekticid
50	Coproxide	copper hydroxide	III	Fungicid, baktericid
51	Criptan 50 % W P	captan	III	Fungicid
52	Cros	Difenconazol	III	Fungicid
53	Crveno Ulje	Copper oil parafin afiniran	III	Insekticid
54	Cuprabla u Z	cupric hydroxide	III	Fungicid, baktericid
55	Curtine V	Mancozeb, cymoxanil	U	Fungicid
56	Curzate M	Mancozeb, cymoxanil	U	Fungicid
57	Curzate R	Copper oxychlorid, cymoxanil	III	Fungicid
58	Cymopyr WG	cymoxanil	III	Fungicid

59	Daconil 720 SC	chlorothalonil	U	Fungicid
60	Dakoflo	chlorothalonil	U	Fungicid
61	Dantop 50 WG	Clothiandin	III	Insekticid
62	Decis 2,5 EC	deltamethrin	II	Insekticid
63	Deltarin 2,5 %	deltamethrin	II	Insekticid
64	Dervinol 45 FL	napropamid	U	Herbicid
65	Diazinon 20	diazinon	II	Insekticid, akaracid
66	Diazol 50 EW	diazinon	II	Insekticid, akaracid
67	Diazol 600-EW	diazinon	II	Insekticid, akaracid
68	Diferat Fresh Bait	Difenacoum	T ⁺	Rodenticid
69	Dikocid	2,4-D	III	Herbicid
70	Dimetogal	dimethoate	II	Insekticid, akaracid
71	Dinazol 25 EC	propiconazole	II	Fungicid
72	Dional 500 SC	iprodione	U	Fungicid
73	Diquanet	Diquat	T ⁺ , N	Herbicid
74	Dithane M-45	mancozeb	U	Fungicid
75	Dividend 030 FS	difenoconazole	III	Fungicid
76	Domark 4 EC	Tetraconazole	II	Fungicid
77	Envidor	Spirodiklofen	Xn	Insekticid, akaricide
78	EOS	belo mineralno ulje	-	Insekticid, acaricide
79	Equip	formasumporon	III	Herbicid
80	Esterdefore	2,4-d isocylester	III	Herbicid
81	Evicur 72.2 SL	propamocarb hydrochloride	U	Fungicid
82	Falcon 460 EC	tebuconazol, triadimenol, spiroxamine	III	Fungicid
83	Fastac 10 EC	alpha-cypermethrin	II	Insekticid
84	Fluorfen	oxyfluorfen	U	Herbicid
85	Fluralin 48 EC	trifluralin	U	Herbicid
86	Folicur EM 50 WP	tebuconazole, tolylfluanid	III	Fungicid
87	Folio Gold 537,5 SC	metalaxyl-M, chlorothalonil	III	Fungicid
88	Folpan 50-WP	folpet	U	Fungicid
89	Folpan 80-WDG	folpet	U	Fungicid
90	Force 0.5 G	Tefluthrin	Xn, N	Insekticid

91	Formula	fluaziphop-p-butyl	III	Herbucid
92	Furore Super	fenoxaprop-ethyl	O	Herbucid
93	Fury 10 EC	Zeta Cypermethrin	Xn,N	Insekticid
94	Fusilade forte 15 EC	fluaziphop-p-butyl	O	Herbucid
95	Galben C 4-33	Benalaxyl, folpet	U	Fungicid
96	Galben M 8-67	Benalaxyl, mancozeb	U	Fungicid
97	Galben F 8-44	Benalaxyl, Folpet	Xn,N	Fungicid
98	Galibrom prah	bromadiolone	Ia	Rodenticid
99	Galigan 240 EC	oxyfluorfen	U	Herbucid
100	Galmin	mineralna (petroleum) ulja	-	Akaricid, insekticid, herbucid, mat. pomoć
101	Geo-Kol	diazinon	II	Insekticid
102	Glifol	glyphosate, isopropylamine salt	U	Herbucid
103	Glifosav 480	glyphosate	U	Herbucid
104	Glyphogan 480-SL	glyphosate	U	Herbucid
105	Gramaxone 20 SL	paraquat dichloride	II	Herbucid
106	Grant 2,5 EC	Lamba Cyhalothrin	Xn,N	Insekticid
107	Grizli 55 EC	chlorpyrifos, cypermethrin	II	Insekticid, akaracid
108	Ground U P	glyphosate	U	Herbucid
109	Guardian	Acetochlor	Xn, Xi, N	Herbucid
110	Herbistar 750 WG	tribenuron methyl	U	Herbucid
111	Herbocor	Glifosat	U	Herbucid
112	Icon 10 WP	lambda-cyhalothrin	II	Insekticid
113	Icon 2,5 CS	lambda-cyhalothrin	II	Insekticid
114	Karate 2,5 EC	lambda-cyhalothrin	II	Insekticid
115	Karathane EC	dinocap	III	Fungicid, akaracid
116	Karathe Zeon 5 CS	Lamba Cyhalothrin	Xn, N	Insekticid
117	Kerber	sumpor klorur kalijum	U	Rodenticid
118	King	Lambda-cialothrin	II	Insekticid
119	Kocide 2000	Bakar hidroksid, Tetrasodium pyrophosphate	Xn,N	Fungicid
120	Kocpin WP	Bakar hidroksid	III	Fungicid, baktericid

121	Kohinor 200-SL	imidacloprid	II	Insekticid
122	Konzul	chlorpyrifos, cypermethrin	II	Insekticid
123	Kossan WG	sumpor	U	Fungicid
124	Kuproxid	copper hydroxide	III	Fungicid, baktericid
125	Lannate 90	Methomyl	Ib	Insekticid, akaracid
126	Lintur 70 WG	Triasumporon-Dicamba	N	Herbicid
127	Maister OD	Forasumporan, Izoksadifen- etil, Jodosumporon metil natrijum	Xi, N	Herbicid
128	Mankogal - 80	mancozeb	U	Fungicid
129	Mankogal - S	mancozeb	U	Fungicid
130	Mankozebe	Mancozeb	III	Fungicid
131	Mankozebe 80 WP	mancozeb	U	Fungicid
132	Mantox	copper oxychloride	III	Fungicid
133	Match 050 EC	Lufenuron	T	Insekticid, Fungicid
134	Maton	2,4 d-2-ethylexyl	II	Herbicid
135	Mavrik-EW	tau-fluvalinate	U	Insekticid, akaracid
136	Melody Combi 43,5	iprovalicarb, folpet	U	Fungicid
137	Merpan 50-WP	captan	U	Fungicid
138	Merpan 80-WDG	captan	U	Fungicid
139	Mesurool 500 FS	methiocarb	Ib	Moluskocid, insekticid, akaracid, zaštita od insekata
140	Metaldehyde 5 %	metaldehyde	II	Moluskocid
141	Metanate 90 SP	Methomyl	T	Insekticid
142	Meteor 330 EC	pendimethalin	III	Herbicid
143	Metomil 90 WP	methomyl	Ib	Insekticid, akaracid
144	Metrizin	metribuzin	II	Herbicid
145	Mikal Flash	fosetyl-aluminijum, folpet	U	Fungicid
146	Mirage 45-EC	prochloraz	III	Fungicid
147	Mistral	metribuzin	II	Herbicid
148	Močljivo žvepljo	sumpor	U	Fungicid
149	Monosan herbi	2,4-d dimethylammonium	II	Herbicid

150	Mospilan 20 SP	acetamiprid	III	Insekticid
151	Mustang 306 SE	Florasulam	X _n	Herbicid
152		2,4 - D 2- EHE		
152	Neoram 37,5 WG	Bakar oksihlorid	III	Fungicid
153	Neuron 50 EC	bromopropylate	U	Akaracid
154	Nimrod 25-EC	bupimirate	U	Fungicid
155	Nofar - 2	bradifocum	Ia	Rodenticid
156	Noidio Gold 10 EC	Penconazola	Xi, N	Fungicid
157	Oleodiazinon	mineralna (petroleum) ulja	-	Akaricid, insekticid, herbicid,
158	Omite 57 EW	Propargite	III	Akaricid
159	Omite 570 EW	propargit	III	Akaricid
160	Orius 25-EW	tebuconazole	III	Fungicid
161	Palacid 480	dicamba	III	Herbicid
162	Pinozeb M-45	mancozeb	U	Fungicid
163	Pirel D	Klorpirifos, Cipermetrin	ii	Insekticid
164	Plavi Kamen	Bakar sulfat	X _n	Fungicid
165	Prestige 290 FS	imidacloprid, pencycuron	II	Insekticid
166	Previcur 607 SL	propamocarb hydrochloride	U	Fungicid
167	Previcur Energy	fosetyl- aluminijum, propamocarb hydrochloride	U	Fungicid
168	Punch 10 EW	Flusilazole, DPH, DBK, 1,2-bis-3-one	III	Fungicid
169	Pužomor Pelete	metiocarb	-	Moluskocid, insekticid, akaricid, zaštita od insekata
170	Pyrinex 48-EC	chlorpyrifos	Ib	Insekticid
171	Quadris 25 SC	azoxystrobin	U	Fungicid
172	Rampage	Acetamiprid	Xi	Insekticid
173	Randap 48 EC	glyphosate, isopropilamine salt	U	Herbicid
174	Rapid	Imidacloprid	II	Insekticid

175	Ratimor mehko vabo	bormadiolone	Ia	Rodenticid
176	Ratimor pelete	bormadiolone	Ia	Rodenticid
177	Raxil 060 FS	Tebukonazol	Xn	Fungicid
178	Regllone Forte	Diquat	Xn, N	Herbicid
179	Rekord 20 EC	cypermethrin	II	Insekticid
180	Revus 250 SC	Mandipropamid	N	Fungicid
181	Ridomil Gold Combi 45 WG	metalaxyl-M	III	Fungicid
182	Ridomil Gold MZ 68 WG	metalaxyl-M, mancozeb	III	Fungicid
183	Ridomil Gold MZ 68 WP	metalaxyl-m, mancozeb	III	Fungicid
184	Ridomil Gold plus 42,5 WP	metalaxyl-M, mancozeb	III	Fungicid
185	Rival 607 SL	propamocarb hydrochloride	III	Fungicid
186	Ridosan 72 WP	metalaxyl, mancozeb	III	Fungicid
187	Rogor L 40	Dimethoate	II	Insekticid, akaracid
188	Roundup	Glyphosate	Xn,N	Herbicid
189	Sabithane	dinocap, myclobutani	III	Fungicid, akaracid
190	Score 250 EC	difenoconazole	III	Fungicid
191	Sekator	iodosumporon-methyl-natrium, amidosumporon	III	Herbicid
192	Senakor 70 WP	metribuzin	II	Herbicid
193	Sencor WP 70	metribuzin	II	Herbicid
194	Senior	Metribuzin	II	Herbicid
195	Shavit-F	triadimenol-folpet	III	Fungicid
196	Silwet L-77	polyalkalenoxide,heptamethyltrisiloksane	-	
197	Stomp 330 E	pendimethalin	III	Herbicid
198	Ston	Pendimethalin	III	Herbicid
199	Strong	pendimethalin	III	Herbicid
200	Tachigazole	hymoxazol	III	Fungicid
201	Talstar 10 EC	Bifenthrin	Xn,N	Insekticid
202	Tara	Thiametoxam	III	Insekticid
203	Teldor 500 SC	fenihexamid	U	Fungicid

204	Tena	Clorotoluron	U	Herbicid
205	Termicide	chlorpyrifos	II	Insekticid
206	Tilt 250 EC	propiconazole	II	Fungicid
207	Tonus	acetamiprid	-	Insekticid
208	Topas 100 EC	penconazole	U	Fungicid
209	Topik 080 EC	Clodinfob-Propargyl	Xn, N	Herbicid
210	Touchdown S 4	glyphosate	U	Herbicid
211	Trefgal	trifluralin	U	Herbicid
212	Triflurex 48-EC	trifluralin	U	Herbicid
213	Trifmine	triflumizole	III	Fungicid
214	Vacomil 50 % W P	metalaxyl, bakarni oksihlorid	III	Fungicid
215	Vacomil Gold 68%	Metalaxyl-M Mancozeb	III	Fungicid
216	Vacomil MZ 72	metalaxyl, mancozeb	III	Fungicid
217	Valerat 5 EC	esfenvalerat	II	Insekticid
218	Valete	fosetyl aluminijum	U	Fungicid
219	Vapcomore 20 % S P	acetamiprid	III	Insekticid
220	Vapcotop 70 % W P	thiopante-methyl	III	Fungicid
221	Verita	fosetyl aluminijum, fenamidone	U	Fungicid
222	Vertimec 1,8 EC	abamectim, (avermectin b1a;b1b)	III	Insekticid
223	Verton	Oxifluorfen	U	Herbicid
224	Vydan 25% EC	triadimenol	III	Fungicid
225	Vydate 10 L	Oxamyl	Ib	Insekticid, akaricid, nematicid
226	Zanat	pendimethalin	III	Herbicid
227	Zato 50 WG	trifloxystrobin	III	Fungicid

LEGENDA:

T+	Visoko toksični proizvod može da izazove smrt živog organizma
T	Toksični proizvod može da izazove smrt živog organizma
Xn	Štetan proizvod za ljude i životinje
X	Proizvod nadražuje oči i respiratorne organe
Xi	Proizvodi koji nadražuju
N	Proizvod opasan po okruženje

Zakon br.-o proizvodima za gajenje bilja Administrativno uputstvo br.ovlašćenje za izdavanje sertifikata za proizvode za zaštitu bilja Administrativno uputstvo br.o određivanju uslova, objekata i opreme za plasman na tržištu proizvoda za zaštitu bilja

Source: (please provide information on the origins of this table - is it included in some law or bylaw? Or procedure of the Ministarstvo?)

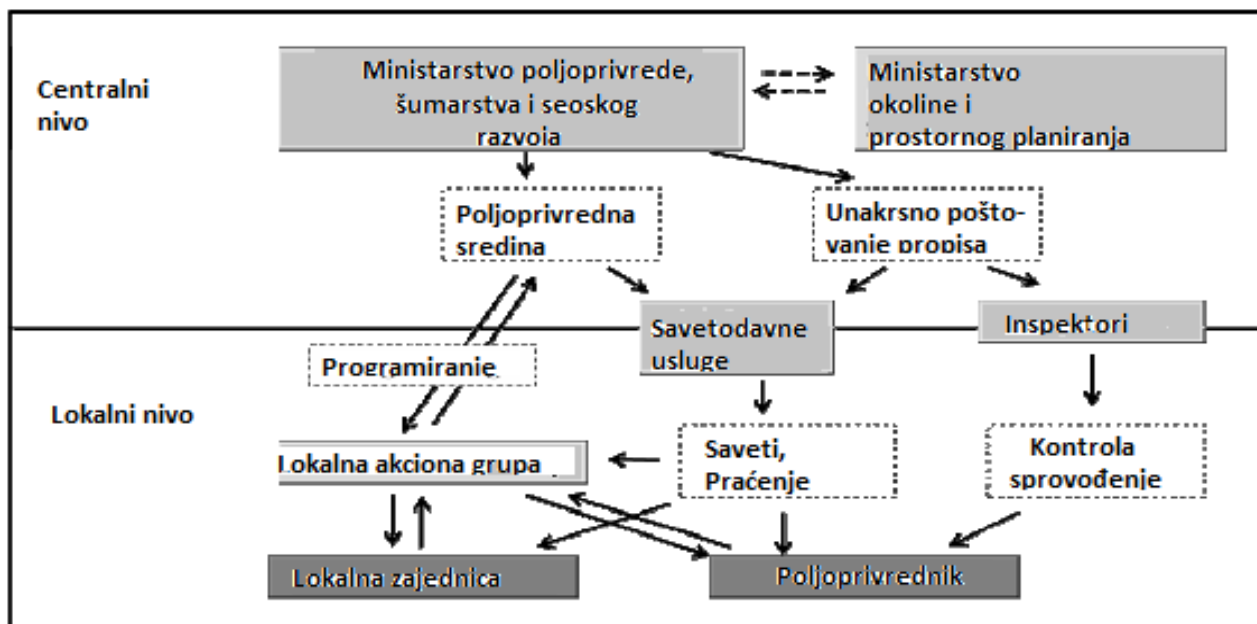
Pored toga, projekat će se pridržavati Direktivi Saveta EU br. 79/117/EEC koja zabranjuje plasman na tržište i upotrebu proizvoda za zaštitu bilja koji sadrže izvesne aktivne supstance i Direktivi Saveta br. 91/414/EEC koja se odnosi na plasman proizvoda za zaštitu bilja na tržištu. Direktiva br. 79/117/EEC poziva na postepeno povlačenje sa tržišta nekoliko pesticida zasnovanih na jedinjenjima žive i pesticida koji sadrže uporne organske zagađivače (POP) koji su nabrojani u donjoj tabeli:

Pesticid	Neka druga komercijalna odnosno trgovačka imena (izvor: UNIDO)
Aldrin	Aldrec, Aldrex, Aldrex 30, Aldrite, Aldrosol, Alttox, Compound 118, Drinox, Octalene, Seedrin
Chlordane	Aspon, Belt, Chlroidin, Chorkil, Corodan, Cortilan neu, Dowchlor, HCS 3260, Kypchlor, M140, Niran, Octachlor, Octaterr, Ortho Klor, Synklor, Tat chlor 4, Topichlor, Toxichlor, Veliscol 1068
Dieldrin	Alvit, Dieldrite, Dieldrix, Illoxol, Panoram D31, Quintox
DDT	Bovidermol, Chlorophenothan, Chlorophenothane, Chlorophenotoxum, Citox, Clofenotane, Dedelo, Deoval, Detox, Detoxan, Dibovan, Dicophane, Didigam, Didimac, Dodat, Dykol, Estonate, Genitox, Gesafid, Gesapon, Gesarex, Gesarol, Guesapon, Gyron, Havero Extra, Ivotan, Ixodex, Kopspl, Mutoxin, Neocid, Parachlorocidum, Pentachlorin, Pentech, PPzeidan, Rudseam, Santobane, Zeidane, Zerdane
Endrin	Compound 269, Endrex, Hexadrin, Isodrin Epoxide, Mendrin, Nendrin
Heptachlor	-
Hexachlorobenzene (HCB)	Amaticin, Anticarie, Bunt cure, Bunt br. more, Co op hexa, Granox, br. bunt, Sanocide, Smut go, Sniecotox

Izgradnja kapaciteta i jačanje institucija

Jedna namenska jedinica za realizaciju projekta (JRP) biće formirana u sklopu MPŠSR za svakodnevno vođenje poslova, upravljanje projektom i koordinaciju rada, uključujući nabavku, finansijsko upravljanje, izveštavanje, i praćenje i ocenjivanje rada (P&O). Pored osnovne ekipe koju sačinjavaju rukovodilac projekta, specijalista za nabavke, specijalista za finansijsko upravljanje i specijaliste za tehničke poslove (za zaštitu okoline, praćenje i ocenjivanje) i administrativno osoblje, JRP će da angažuje dodatne specijaliste odnosno osoblje na određeno vreme, kako se bude ukazala potreba. Dok će ukupno P&O projekta da radi JRP, praćenje kvaliteta vode obavljaće Institut za hidrometeorologiju (Hidromet) koji je pri MOPP i nosi

Slika 4: Pregled glavnih institucija i funkcija u poljoprivrednoj sredini na Kosovu

glavnu odgovornost za takvo praćenje. Donja slika prikazuje glavne institucije i funkcije koje se odnose na agro-ekološka pitanja na Kosovu.

JRP će da vrši proveravanje uticaja na životnu sredinu za dodeljene grantove ili demonstracije na gazdinstvima. JRP će takođe da preispituje pridržavanje mera sanacije, i poštovanje dobre prakse kod zaštite okoline, kroz kancelarijske i terenske provere. Izgradnja kapaciteta osoblja zaposlenog u JRP vršiće se na sledeći način:

MOLIMO NAVEDITE SVE OBUKE ILI DODATNO OSOBLJE KOJE VAM MOŽE BITI POTREBNO ZA ISPUNJENJE OVOG ZADATKA

DODACI

Dodatak 1: Spisak prisutnih i zapisnik sa održanih javnih konsultacija

Dokument za Okvir za upravljanje zaštitom okoline objavljen je na (ovde uneti internet adresu, ili mesto na kojem se nalazi primerak na papiru) na (navesti jezike) jezicima. Javne konsultacije su najavljene u (lokalne novine ili internet) dana (uneti datum) i održane su u (mesto) dana (uneti datum). Spisak prisutnih uvršten je u ovaj Dodatak.

Najvažniji zaključci doneti na sastanku namenjenom javnim konsultacijama dati su u daljem tekstu.

(molimo ovde unesite tekst zapisnika sa održanih javnih konsultacija).

Dodatak 2: Opšti pregled poljoprivrednih činilaca i srodnih uticaja

Značajna ekološka komponenta	Poljoprivredni činiooci																			
	Seme	Sortno seme	Veštačko đubrivo	Pesticidi	Rasna goveda	Stoka za tovljenje	Kupovina zemlje	Traktori	Obrada zemlje	Druga gazdinstva	Sitna oprema	Sušenje zrna	Oprema za navodnjavanje	Druga vozila	Skladišne zgrade	Drugi objekti za skladištenje	Ograđivanje	Primarna obrada	Veterinarske usluge	Usluge gajenja stoke
Fizičko okruženje																				
Mikroklima																				
Kvalitet vazduha			L	L			M					L		L					H	
Kvalitet vode - hemijski			H	H		M													H	M
Kvalitet vode - fizički																			H	
Kvalitet zemljišta - hemijski		M		H			M				L								H	
Kvalitet zemljišta - fizički						M		H	H	M				H					H	
Erozija zemljišta						H		H	H	M				M					H	
Plodnost zemljišta				M																
Salinizacija														H						
Natopljenost zemljišta vodom														H						
Povećana površinska drenaža						H			H											
Gubitak podzemnih voda						M			H											
Zemaljski ekosistemi																				
Gubitak površinske vode								H						H						
Gubitak biodiverziteta				H		H	H													
Gubitak prirodnih ekosistema						H	H													
Gubitak prirodnih šuma						H	H								L	L				
Druga prirodna vegetacija				H		H	H		M											
Naježda korova		M				H										L				

Značajna ekološka komponenta	Poljoprivredni činioci																			
	Seme	Sortno seme	Veštačko đubrivo	Pesticidi	Rasna goveda	Stoka za tovljenje	Kupovina zemlje	Traktori	Obrada zemlje	Druga gazdinstva	Sitna oprema	Sušenje zrna	Oprema za navodnavanje	Druga vozila	Skladišne zgrade	Drugi objekti za skladištenje	Ogradivanje	Primarna obrada	Veterinarske usluge	Usluge gajenja stoke
Invazija novih vrsta				H		H														
Vodeni ekosistemi																				
Gubitak biodiverziteta			H	H					L									H		
Menjanje prirodnih ekosistema		M	H	H		M						H					L	H		
Najezda korova		H	H			H												L		
Sedimentacija						H		H	H				L							
Socio-ekonomsko okruženje																				
Zdravlje i sigurnost ljudi			H	H														H	H	
Zagađenje hrane				H																
Povećano plavljenje									H											
Povećana klizišta blata i zemlje									M											
Širenje pustinje (dezertifikacija)									M											

LEGENDA: H - potencijalno veliko dejstvo, M - potencijalno umereno dejstvo, L - potencijalno malo dejstvo

Dodatak 3: Dobra praksa u poljoprivredi

POLJOPRIVREDA

Uvek treba obaviti analizu hranljivih sastojaka zemljišta pre sejanja ili sađenja. Ako je moguće, u narednom periodu tu analizu treba ponavljati svake godine, jer su moguća variranja u sadržini hranljivih sastojaka, naročito količina azota (to preporučuje Evropsko udruženje proizvođača veštačkog đubriva - EFMA). Kad to nije izvodljivo, analizu treba ponoviti na 3-5 godina.

Azotna đubriva treba primeniti samo u vreme kad je potreban usevima i kad ga biljke mogu uzeti, da bi se sprečilo nepotrebno isticanje azota.

Kad god je to moguće, primenite unos đubriva ispod površine (oranjem). Ovo ne važi kod navodnjavanja sistemom kap-po-kap i primenu vodo-rastvorljivog đubriva preko lista. Kod primene stajskog đubriva, treba odmah poorati pođubreno zemljište da bi se sprečio prekomerni gubitak azota odnosno amonijaka isparavanjem.

Ni veštačko ni stajsko đubrivo ne treba nanositi na smrznuto, snegom pokriveno, poplavljeno ni vodom zasićeno zemljište, niti na kosinama strmijim od 10% (nagnutost od 10 m na 100 m), ni u blizini otvorenih vodenih tokova.

Treba koristiti stajsko đubrivo u meri u kojoj je to moguće. Uopšte uzev, ako se upotrebi 30-40 tona stajskog đubriva na jednom jedinom mestu, stopa primene veštačkog đubriva može da se smanji za 20-30% u zavisnosti od sastava stajnjaka i specifičnosti date lokacije.

Treba menjati kulture na datom zemljištu da bi se razbio ciklus štetočina i smanjio rizik od njihovog stvaranja otpornosti na pesticide i racionalizovalo unošenje hranljivih materija iz tla.

Ograničite primenu stajnjaka na količinu ekvivalentnu najviše 210 kg azota po hektaru godišnje u prve četiri godine, a zatim količinu ekvivalentnu najviše 170 kg azota po hektaru. To je u skladu sa Direktivom o nitratima (Direktiva Saveta 91/676/EEC koja se odnosi na zaštitu voda od zagađenja izazvanog azotnim jedinjenjima koja potiču iz poljoprivrednih izvora). *Napomena: sadržina hranljivih materija u stajskom đubrivu varira i zato je periodično treba proveravati.*

Vodite evidenciju o upotrebi pesticida i veštačkog đubriva.

Stavite mreže komarnike na vrata ili ugradite đupla vrata na staklenicima da smanjite na najmanju moguću meru ulazak spora.

Redovno čistite unutrašnje i spoljne ploče na staklenoj bašti i površine folija, npr. 2 puta godišnje, koristeći sunđer natopljen mlakim i nisko alkalnim rastvorom sapuna. To smanjuje prisustvo bakterija a time i količine pesticida.

Mora da se ispoštuje period karence koji je propisao originalni proizvođač za svaki pesticid.

Vodite računa da uvek imate ažuriran kontakt telefon ili savet agronoma za hitne situacije. Upoznajte se sa mogućim pravcem toka oticanja vode.

Skladištenje, primena i rukovanje pesticidima

Sve pesticide čuvajte u sigurnim, netaknutoj originalnoj ambalaži sa jasnim oznakama na kojima piše naziv proizvoda, datum isteka roka upotrebe, glavne opasnosti po zdravlje i mere prve pomoći za slučaj nehotičnog izlaganja. Zgrade u kojima se drže moraju da budu stabilne zbog oluja ili drugih vanrednih situacija kao što su poplave ili zemljotresi uobičajene jačine za datu oblast. Pesticidi se ne smeju držati u blizini hrane, vode, pića i uopšte mesta na kojima se jede. Kontejnere držati na asfaltiranoj površini i staviti u sekundarne spremnike za zaštitu od

Projekat seoskog i poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

slučajnog izlivanja. Nemojte da držite pesticide ili veštačko đubrivo u zonama gde je voda zaštićena, ni na manje od 150 m udaljenosti od površinskih vodenih masa. Sprečite prodor vode u skladišni objekat i pojavu curenja ili ispiranja od padavina ili poplave.

Utvrđite koje su važeće mere za sprečavanje zbijanja hemikalija zbog povećane vlažnosti. Slediti sva specifična uputstva za skladištenje koja je propisao originalni proizvođač.

Upoznajte se sa preporukama o zahtevima u pogledu zaštite na radu i uslovima za primenu koja je propisao originalni proizvođač pažljivim čitanjem Spiska sa podacima o materijalnoj bezbednosti.

Nikada ne ostavljajte spremnike u kojima su pesticidi bez nadzora.

Pošto se pesticidi uglavnom primenjuju raspršivanjem, treba voditi računa da ne prskate kad brzina i smer duvanja vetra nose rizik da vetar nanese prskanu materiju ka osetljivim područjima kao što su površinski vodeni tokovi, šume i prirodni habitati. Međutim, ako dođe do nenamernog i slučajnog odnošenja pesticida vetrom u toku njegove primene, bez odlaganja obavestite pogođeno stanovništvo ili korisnike na pogođenim područjima.

Stalno imajte na umu da *cilj upravljanja u borbi protiv štetočina je da se obim štetočina održava ispod ekonomski štetnog nivoa a ne njihovo istrebljenje*. Količina u kojoj se sredstva koriste mora uvek da bude u skladu sa količinom koju preporučuje originalni proizvođač. To je neophodno ne samo iz razloga očuvanja životne sredine već i zbog toga što doprinosi ukupnoj ekonomskoj isplativosti date aktivnosti. Izbor pesticida treba da se zasniva na sledećim kriterijumima:

- biorazgradljivost
- toksičnost
- rizici po zaštitu na radu i zdravlje
- dostupnost i cena.

U svakom slučaju, suzdržite se od upotrebe pesticida koji su zabranjeni bilo gde u bilo kojoj zemlji, u meri u kojoj je to moguće. Treba da pažljivo odredite vreme kad ćete da ih primenite, za svaki slučaj posebno, uzimajući u obzir vremenske uslove, izgleda za pojavu infekcije i fazu rasta bilja.

Posebnu pažnju obratite na činjenicu da su vodeni organizmi veoma osetljivi na većinu pesticida.

Sprečite kontakt pesticida sa decom i trudnicama.

Poštujte period karence koji je preporučio originalni proizvođač.

Opremu za primenu pesticida čistite na za to određenim mestima čime sprečavate nekontrolisano ispuštanje ostataka pesticida u odvod i kontakt sa pijaćom vodom ili hranom. Temeljno operite ruke sapunom i vodom i presvucite se da biste sprečili nekontrolisano rasipanje tragova ostataka hemikalija. Operite rukavice.

Vodite evidenciju o upotrebljenim pesticidima, upotrebljenoj količini i svim incidentima, rasipanju većeg obima, požaru, poplavi ili drugim vanrednim situacijama i o svakom većem zdravstvenom problemu uočenom u okruženju. Evidencija mora da bude data na uvid imenovanim predstavnicima PCU.

Sprečite namerno otpuštanje ili prosipanje u odvođe, spaljivanje ili mešanje sa običnim opštinskim otpadom. Držite pesticide u bezbednom, nepropusnom i stabilnom spremniku (kontejneru) daleko od prekomerne vreline ili vatre. Sprečite neželjen pristup dece ili životinja. Stavite ih u sekundarni kontejner a sprečite nenamerno prosipanje ili curenje. Sa originalnim proizvođačem razmotrite opciju dobijanja priručnika. Alternativno tome, organizujte propisno

Projekat seoskog i poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

odlaganje sa ovlašćenom kompanijom za rukovanje opasnim otpadom. Ako to nije izvodljivo, postarati se za bezbedno dugotrajno skladištenje do uvođenja nacionalnog sistema za upravljanje opasnim otpadom. Ne sagorevajte i ne mešajte ispražnjene spremnike od pesticida sa običnim opštinskim otpadom. Stupite u kontakt sa lokalnim kompanijama za rukovanje otpadom ili kompanijama za recikliranje radi mogućeg dogovora.

STOČARSTVO

Održavajte čistoću i dobro zdravlje životinja.

Ne držite živinu u blizini stoke da biste sprečili prenos salmonele.

Ne držite stoku u zatvorenom prostoru duže od 4 meseca godišnje, osim ako to ne dozvoljavaju preveliki sneg ili kiše. Omogućite životinjama da ostanu na vazduhu što je duže moguće.

Stavite dovoljnu količinu slame na pod štale.

Održavajte higijenu i čistoću prostorija (štala, itd.), opreme i alata. Zidovi i podovi moraju da budu laki za čišćenje, da omogućavaju nesmetano odvođenje tečnosti (nagnut, ali ne previše klizav pod).

Trošite što manje možete vode za čišćenje. Češće čistite u toku leta.

Stavite dovoljno prozora radi dobre ventilacije i dovoljno dnevnog svetla u štalama. Održavajte dobru higijenu kod osoblja.

Uvedite obavezno pranje ruku pre muže i obavezno čiste ruke u toku muže. Muža mora da bude higijenska tako da spreči kontaminaciju mleka.

Obezbedite prostoriju sa ormanima za držanje, čišćenje i održavanje raznog materijala, hemikalija, itd. Sprečite pristup životinja toj prostoriji.

Dodatak 4: Klauzula zaštite okoline pri izvođenju građevinskih radova i izgradnji

U izvođenje građevinskih radova i građevinske ugovore treba uvesti jednostavne ali efikasne mere zaštite okoline i klauzule zaštite okoline koje će da propisuju sledeća pitanja, bez ograničavanja:

- Sve aktivnosti moraju da se izvode u skladu sa sada važećim propisima o zaštiti životne okoline.
- Treba preduzeti neophodne mere za zaštitu prirodnih habitata ili drugih područja od značaja. Ovo mora da obuhvati mere čiji je cilj da svedu na najmanju meru degradaciju vegetacije na datoj ili na obližnjoj lokaciji nastalu izvođenjem radova, kao i mere za obnovu vegetacije po završetku radova.
- Treba preduzeti neophodne mere za zaštitu stvari koje su kulturna baština.
- Kamp za smeštaj radnika mora da se postavi uz dogovor sa lokalnim opštinskim vlastima.
- Mora se postići dogovor sa nadležnom lokalnom kompanijom za potrošnju pijaće vode sa javne vodovodne mreže.
- O korišćenju prilaznih puteva mora se postići dogovor sa lokalnim opštinskim vlastima, kojim će se tačno odrediti glavni i alternativni putevi, kao i saobraćajni režim.

Projekat seoskog i poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

- Svi radovi treba da budu zakazani uz dogovor sa lokalnim vlastima. Ako je moguće, sve aktivnosti treba obavljati u redovnim dnevnim intervalima (na dnevnom svetlu).
- Sav otpad sa izgradnja, uključujući iskopani materijal, mora da bude pravilno odložen. To znači njegovo odlaganje na deponiji, kao i korišćenje iskopane zemlje za popunjavanje rupa, kanala, itd. na drugim lokacijama gde je potreban takav materijal. Ako je otpad odlagan na deponiji, treba sačuvati potvrde o odlaganju. Nije dozvoljeno sagorevanje otpada sa izgradnje na građevinskoj lokaciji.
- Izvođač za radove sme da koristi samo potpuno operativnu i dobro održavanu opremu, mašine i vozila. Ako se koristi dizel gorivo, mora da bude najboljeg dostupnog kvaliteta i niskih količina sumpora.
- Izvođač za radove mora da preduzme efikasne mere da spreči curenje i prosipanje goriva, rashladne tečnosti, maziva, bitumena, farbe, lakova, rastvarača ili drugih tečnosti u toku radova i u toku prevoza i skladištenja takvog materijala. U slučaju prosipanja ili curenja na zemlju, treba izolovati zagađenu zemlju da bi se sprečilo širenje kontaminirane zone. Zagađeno zemljište treba da se odloži na odgovarajućoj deponiji. Strogo je zabranjeno spaljivanje zagađenog tla, npr. Na kojem je prosuta ili iscurila tečnost.
- Ako bude potrebno, izvođač za radove treba da pribavi opremu za emisije u vazduh (monitori za sumporne okside, azotne okside i praškaste materije u vazduh) i da redovno prati situaciju uz dogovor sa ugovornom stranom.
- Izvođač za radove obavezan je da upozna sve svoje radnike sa merama za smanjenje na najmanju meru buke i prašine.
- Po završetku svih radova, izvođač za radove mora da u potpunosti ukloni sav stvoren otpad sa lokacije i da ga na odgovarajući način odloži.

Dodatak 5: Format za plan PUZO

Tabela 1: Format za plan ekološkog saniranja

Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mera za praćenje	Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
				Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Izgradnja								
Izgradnja								
Izgradnja								
Rad								
Rad								
Rad								

				Cena		Institucionalna odgovornost		Komentari (npr. sekundarno dejstvo)
Faza	Pitanje	Mera sanacije	Mera za praćenje	Montiranje i rad	Praćenje rada	Montiranje i rad	Praćenje rada	
Rad								

Dodatak 6: Pregled propisa Kosova i EU o zaštiti poljoprivredne sredine

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Poljoprivredno zemljište na Kosovu br. 02/L-26, Uredba UNMIK-a br. 2006/37, proglašena na dan 23 juna 2006	Nema posebnih propisa EU o tome
Kosovski Zakon o šumama br. 2003/3, Uredba UNMIK-a br. 2003/6, proglašena na dan 20. marta 2003 Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 2003/3 o kosovskim šumama br. 2004/29, Uredba UNMIK-a br. 2004/40, proglašena na dan 14. oktobra 2004	Uredba Komisije (EEC) br. 926/93 od 1. aprila 1993 kojom je izmenjena Uredba (EEC) br. 1696/87 koja je propisala izvesna detaljna pravila za primenu Uredbe Saveta (EEC) br. 3528/86 o zaštiti šuma u Zajednici od atmosferskog zagađenja; Odluka Komisije br. 96/653/EC: od 11. novembra 1996 koja ovlašćuje države članice da privremeno dozvole plasman na tržište reproduktivnog šumskog materijala koji ne zadovoljava zahteve propisane u DIREKTIVAMA SAVETA 66/404/EEC i 71/161/EEC; Uredba Komisije (EC) br. 1737/2006 od 7. novembra 2006 koja propisuje detaljna pravila za primenu Uredbe (EC) br. 2152/2003 Evropskog parlamenta i Saveta o praćenju šuma i ekološkoj interakciji u Zajednici;
Kosovski Zakon o semenu br. 2003/3, Uredba UNMIK-a br. 2003/10, proglašena na dan 15. aprila 2003	DIREKTIVA SAVETA br. 66/401/EEC od 14. juna 1966 stavljanju na tržište semena za stočnu hranu biljnog porekla;
Kosovski Zakon o veštačkom đubrivu br. 2003/20, Uredba UNMIK-a br. 2003/22, proglašena na dan 8 decembra 2003	DIREKTIVA SAVETA br. 96/82/EC od 9. decembra 1996 o kontroli opasnosti od posledica većih havarija koje uključuju opasne supstance;
Kosovski Zakon o pesticidima br. 2003/20, Uredba UNMIK-a br. 2003/35, proglašena na dan 8 decembra 2003	Za taj zakon korišćen je model iz SAD. Nema reference u propisima EU;

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Kosovski Zakon o poljoprivrednim zadrugama br. 2003/9, Uredba UNMIK-a br. 2003/21, proglašena na dan 23 juna 2003	Nema reference u propisima EU
Kosovski Zakon sadnom materijalu br. 2004/13, Uredba UNMIK-a br. 2004/16, proglašena na dan 18. maja 2003	DIREKTIVA SAVETA br. 92/33/EEC od 28. aprila 1992 o stavljanju na tržište sadnica povrća i sadnog materijala, osim semena; DIREKTIVA KOMISIJE od 2. jula 1993 koja utvrđuje rasporede sa uslovima koje moraju da ispune sadnice povrća i sadnog materijala, osim semena, shodno DIREKTIVI SAVETA 92/33/EEC;
Kosovski Zakon o veterini br. 2004/21, Uredba UNMIK-a br. 2004/28, proglašena na dan 30 jula 2003	Odluka Saveta od 22. jula 1974 o sektorima veterine, zdravlja bilja i stočnoj hrani; Prva Direktiva komisije 71/250/EEC od 15. juna 1971 kojom je Zajednica ustanovila metode analize za zvaničnu kontrolu stočne hrane UREDBA (EC) br. 726/2004 Evropskog parlamenta i Saveta od 31. marta 2004. godine koja propisuje procedure u Zajednici za ovlašćenje i nadzor nad medicinskim proizvodima za humanu i veterinarsku upotrebu i ustanovljava Evropsku medicinsku agenciju; DIREKTIVA 2004/28/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 31. marta 2004. godine kojom je izmenjena Direktiva 2001/82/EC o kodeksu za veterinarske medicinske proizvode u Zajednici; DIREKTIVA 2004/27/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 31. marta 2004 kojom je izmenjena Direktiva 2001/83/EC o kodeksu za medicinske proizvode namenjene za ljudsku upotrebu u Zajednici; DIREKTIVA KOMISIJE 2003/63/EC od 25. juna 2003 kojom je izmenjena Direktiva 2001/83/EC Evropskog parlamenta i Saveta o kodeksu za medicinske proizvode namenjene za ljudsku upotrebu u Zajednici; UREDBA SAVETA (EC) br. 1647/2003 od 18. juna 2003 kojom je

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
	izmenjena Uredba (EEC) br. 2309/93 koja propisuje procedure u Zajednici za ovlašćenje i nadzor nad medicinskim proizvodima za humanu i veterinarsku upotrebu i ustanovljava Evropsku agenciju za ocenu medicinskih proizvoda; DIREKTIVA 2001/83/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 6. novembra 2001. o kodeksu za medicinske proizvode namenjene za ljudsku upotrebu u Zajednici; DIREKTIVA 2001/82/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 6. novembra 2001 o kodeksu za veterinarske medicinske proizvode u Zajednici; DIREKTIVA 2001/20/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 4. aprila 2001 o približavanju zakona, uredbi i administrativnih propisa država članica o primeni dobre kliničke prakse u vršenju kliničkih ispitivanja medicinskih proizvoda namenjenih za ljudsku upotrebu; UREDBA SAVETA (EEC) br. 2309/93 od 22. jula 1993 koja propisuje procedure u Zajednici za ovlašćenje i nadzor nad medicinskim proizvodima za humanu i veterinarsku upotrebu i ustanovljava Evropsku agenciju za ocenu medicinskih proizvoda;
Kosovski Zakon o stoci br. 2004/33, UNMIK Uredba 2004/39, proglašena na dan 14 oktobra 2003	Evropska konvencija o zaštiti životinja uzgajanih za potrebe domaćinstva od 17. novembra 1978
Kosovski Zakon o držanju životinja br. 02/L-10, Uredba UNMIK-a br. 2005/24, proglašena na dan 5. maja 2003	Odluka Saveta 78/923/EEC od 19. juna 1978 na zaključak Evropske o zaštiti životinja uzgajanih za potrebe domaćinstva 17. novembra 1978; DIREKTIVA SAVETA 98/58/EC od 20. jula 1998 o zaštiti životinja uzgajanih za potrebe domaćinstva 8. avgusta 1998; Odluka Komisije 2000/50/EC od 17. decembra 1999 o minimalnim zahtevima za inspekciju na imanjima na kojima se uzgajaju životinje za potrebe domaćinstva od 25. januara 2000;

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Kosovski Zakon o vinu br. 02/L-8, Uredba UNMIK-a br. 2005/47, proglašena na dan 14 oktobra 2005	Uredba Komisije (EC) br. 753/2002 koja propisuje opis, namenu, prezentaciju i zaštitu izvesnih proizvoda u sektoru vina; Uredba Komisije (EC) br. 1607/2000 koja propisuje detaljna pravila za kvalitet vina; Uredba saveta (EC) br. 1493/1999 o zajedničkoj organizaciji tržišna vina;
Kosovski Zakon o lovu br. 02/L-53, Uredba UNMIK-a br. 2006/41, proglašena na dan 11 avgusta 2006	DIREKTIVA SAVETA 79/409/EEC od 2. aprila 1979 o očuvanju divljih ptica; DIREKTIVA SAVETA 91/477/EEC od 18. juna 1991 o kontroli kupovine i posedovanja oružja;
Kosovski Zakon o ribarstvu i akvaprivredi br. 02/L-85, Uredba UNMIK-a br. 2006/58, proglašena na dan 20 decembra 2006	DIREKTIVA SAVETA od 22. jula 1991 koja propisuje zdravstvene uslove za proizvodnju i plasman na tržište ribarskih proizvoda 91/493/EEC; DIREKTIVA SAVETA 91/67/EEC od 28. januara 1991 o zdravstvenim uslovima životinja koja propisuje plasman na tržište akva-privrednih životinja i proizvoda;
Kosovski Zakon o zaštiti bilja br. 02/L-95, Uredba UNMIK-a br. 2007/6, proglašena na dan 31 januara 2007	DIREKTIVA SAVETA 2000/29/EC od 8. maja 2000 o zaštitnim merama protiv unošenja u Zajednicu organizama štetnih po biljke ili biljne proizvode i protiv njihovog širenja unutar Zajednice; DIREKTIVA KOMISIJE 92/105/EEC od 3. decembra 1992. o uvođenju stepena standardizacije za biljne pasoše koji će se koristiti pri prenošenju izvesnih biljaka, biljnih proizvoda ili drugih predmeta unutar Zajednice, i o uvođenju detaljne procedure za izdavanje tih biljnih pasoša i uslovima i detaljnom postupku za njihovu zamenu; DIREKTIVA KOMISIJE 92/90/EEC od 3. novembra 1992. o uvođenju obaveze za proizvođače i uvoznike biljaka, biljnih proizvoda ili drugih predmeta koji podležu registraciji i o utvrđivanju detalja za tu registraciju; DIREKTIVA SAVETA od 15. jula 1991 o stavljanju na tržište proizvoda za zaštitu bilja (91/414/EEC);

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
	DIREKTIVA KOMISIJE 2004/102/EC o zaštitnim merama protiv unošenja u Zajednicu organizama štetnih po biljke ili biljne proizvode i protiv njihovog širenja unutar Zajednice; DIREKTIVA KOMISIJE 92/70/EEC od 30. jula 1992 koja propisuje detaljna pravila o pregledima u svrhu prepoznavanja zaštićenih zona u Zajednici DIREKTIVA SAVETA 95/44 EEC od 26. juna 2005, (izmenjena i dopunjena) koja propisuje uslove pod kojima izvesni štetni organizmi, biljke ili biljni proizvodi mogu da se unesu unutar Zajednice radi ispitivanja ili u naučne svrhe ili za rad na selekciji varijeteta; DIREKTIVA SAVETA 94/3/EEC od 3. maja 2000. o procedurama za obaveštavanje o presretanju neke pošiljke ili nekog štetnog organizma iz trećih zemalja koji predstavljaju neposrednu fitosanitarnu opasnost; DIREKTIVA KOMISIJE 93/50/EEC od 24. juna 1993 koja utvrđuje izvesne biljke koje nisu nabrojane u Aneksu V, deo A u DIREKTIVI SAVETA 77/93/EEC, čiji će proizvođači, ili skladišta, ili centri otpreme u zoni proizvodnje takvog bilja, da budu uneti u zvaničan registar;
Zakon o navodnjavanju poljoprivrednog zemljišta br. 02/L-9, Uredba UNMIK-a br. 2005/49, proglašena na dan 25 novembra 2005	DIREKTIVA SAVETA 2000/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2000 koja uspostavlja okvir za akciju Zajednice u oblasti politike o vodi;
Kosovski Zakon o organskoj proizvodnji br. 02/L-122, Uredba UNMIK-a br. 2008/2, proglašena na dan 8 januara 2008	EU UREDBA (EEC) br. 2092/91 od 24. juna 1991 o organskoj proizvodnji poljoprivrednih proizvoda i indikacijama koje se tiču iste za poljoprivredne proizvode i namirnice;
Kosovski Zakon o poljoprivredi	DIREKTIVA SAVETA 2001/110/EC od 20. decembra 2001 o medu;

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
br. 02/1-111, Uredba UNMIK-a br. 2008/5, proglašena na dan 8. februara 2008	
Zakon o zaštiti biljnih varijeteta, br. 02/L-98 Uredba UNMIK-a br. 2008/24 proglašena na dan 16. maja 2008.	DIREKTIVA 98/44/EC EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 6. jula 1998 o pravnoj zaštiti biotehnoških pronalazaka; DIREKTIVA KOMISIJE 2008/62/EC od 20. juna 2008 koja propisuje izvesna odstupanja kod prihvatanja poljoprivrednih lokalnih populacija i varijeteta prirodno prilagođenih lokalnim i regionalnim uslovima i ugroženim genetskom erozijom, i kod plasmana na tržište semena i semenskog krompira tih lokalnih populacija i varijeteta;
Nacrt Zakona o hrani (još nije proglašen)	UREDBA (EC) (od 28. Januara 2002, koja propisuje opšta načela i zahteve za zakon o hrani i osniva Evropsku agenciju za bezbednost hrane, br. 178/2002) UREDBA (EC) br. 882/2004 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 29. aprila 2004 o zvaničnoj kontroli izvršenoj u cilju provere usaglašenosti sa zakonom o ljudskoj i stočnoj hrani i sa propisima o zdravlju i dobrostanju životinja; UREDBA (EC) br. 852/2004 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 29. aprila 2004 o higijeni namirnica UREDBA (EC) br. 183/2005 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 12. januara 2005 koja propisuje zahteve za higijenu stočne hrane
	DIREKTIVA 2000/13/EC EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 20. marta 2000 o približavanju zakona država članica o obeležavanju, predstavjanju i reklamiranju namirnica; DIREKTIVA SAVETA 89/107/EEC od 21. decembra 1988 o približavanju zakona država članica o aditivima u hrani odobrenim za korišćenje u namirnicama namenjenim za ljudsku upotrebu; UREDBA (EC) br. 258/97 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 27. januara 1997 o novim vrstama hrane i novim sastojcima za

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
	hranu; DIREKTIVA 2001/18/EC EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 12. marta 2001 o namernom puštanju u životnu sredinu genetički modificovanih organizama i ukidanju DIREKTIVE SAVETA 90/220/EEC;
Nacrt Zakona o GMO (još nije proglašen)	Direktiva 2001/18/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 12. marta 2001 o namernom puštanju u životnu sredinu genetički modificovanih organizama i ukidanju DIREKTIVE SAVETA 90/220/EEC;
Nacrt zakona o zaštiti biljne proizvodnje (još nije proglašen)	UREDBA (EC) br. 396/2005 EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 23. februara 2005 o najvišim nivoima ostataka pesticida u hrani ili na hrani za ljude i životinje biljnog ili životinjskog porekla, a kojom je izmenjena Direktiva SAVETA 91/414/EEC; DIREKTIVA SAVETA od 27. novembra 1990 o utvrđivanju najvišeg nivoa ostataka pesticida u ili na izvesnim proizvodima biljnog porekla, uključujući voće i povrće (90/642/EEC); DIREKTIVA SAVETA od 24. jula 1986 o utvrđivanju najvišeg nivoa ostataka pesticida u ili na namirnicama životinjskog porekla (86/363/EEC); DIREKTIVA SAVETA od 24. jula 1986 o utvrđivanju najvišeg nivoa ostataka pesticida u ili na proizvodima od žitarica (86/362/EEC); DIREKTIVA SAVETA od 23. novembra 1976 o utvrđivanju najvišeg nivoa ostataka pesticida u ili na voću i povrću (76/895/EEC); DIREKTIVA SAVETA od 15. jula 1991 o stavljanju na tržište proizvoda za zaštitu bilja (91/414/EEC); DIREKTIVA SAVETA od 23. novembra 1976 o utvrđivanju najvišeg nivoa ostataka pesticida u ili na voću i povrću (76/895/EEC);
Nacrt zakona o poljoprivrednoj	Nema reference u propisima EU

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
inspekciji (još nije proglašen)	
Nacrt zakona o poljoprivredi i seoskom razvoju (još uvek u procesu izrade)	UREDBA SAVETA (EC) br. 1290/2005 od 21. juna 2005 o finansiranju zajedničke poljoprivredne politike; UREDBA SAVETA br. 1782/2003 od 29. septembra 2003 koja propisuje opšta pravila za mehanizme neposredne pomoći u sklopu zajedničke poljoprivredne politike; UREDBA SAVETA br. 1698/2005 od 20. septembra 2005 o podršci za seoski razvoj iz Evropskog poljoprivrednog fonda za seoski razvoj;
Izmena i dopuna Zakona o zaštiti životne sredine, LM br. 2003/8, Uredba UNMIK-a br. 2003/9 proglašena na dan 15. aprila 2003 (još nije proglašen)	DIREKTIVA 2003/4/EC od 28. januara 2003 o uvidu javnosti u informacije o zaštiti životne sredine, i ukidanju DIREKTIVE SAVETA 90/313/EEC;
Zakon o proceni uticaja na okolinu br. 03/L-024 (još nije proglašen)	DIREKTIVA SAVETA 85/337/EEC od 27. juna 1985 o proceni dejstva nekih javnih i privatnih projekata za životnu sredinu, izmenjena i dopunjena Direktivom 97/11/EC i Direktivom 2003/35/EC; DIREKTIVA 2003/35/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. maja 2003 koja propisuje učešće javnosti u pisanju određenih planova i programa zaštite životne sredine, koja menja i dopunjuje DIREKTIVE SAVETA 85/337/EEC i 96/61/EC u pogledu učešća javnosti i pristupa pravosuđu;
Zakon o strateškoj proceni zaštite okoline br. 03/L-015 (još nije proglašen)	DIREKTIVA 2001/42/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 27. juna 2001 o proceni dejstva nekih javnih i privatnih projekata za životnu sredinu (SEA);

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja br. 2004//30, Uredba UNMIK-a br. 2004/48 proglašena na dan 25. novembra 2004	DIREKTIVA SAVETA 96/62/EC od 27. septembra 1996 o proceni kvaliteta i upravljanju kvalitetom vazduha, izmenjena i dopunjena Uredbom (EC) 1882/2003 DIREKTIVA SAVETA 1999/30/E od 22. aprila 1999 o graničnim vrednostima za sumpor dioksid, azot dioksid i azotne okside, praškastu materiju i olovo u vazduhu, izmenjena i dopunjena Odlukom 2001/744/EC; DIREKTIVA 2000/69/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 16. novembra 2000 o graničnim vrednostima za benzen i ugljen monoksid u vazduhu; Direktiva 2002/3/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 12. februara 2002 o ozonu u vazduhu; DIREKTIVA SAVETA 2004/107/EC od 15. decembra 2004 o prisustvu arsenika, kalcijuma, žive, nikla i policikličnih aromatičnih ugljovodonika u vazduhu;
Zakon o očuvanju prirode br. 02/L- 18 Uredba UNMIK-a br. 2006/22 proglašena na dan 24. aprila 2006	DIREKTIVA SAVETA 79/409/EEC od 2. aprila 1979 o očuvanju divljih ptica, izmenjena i dopunjena Direktivama 81/854/EEC, 85/411/EEC, 86/122/EEC, 90/656/EEC, 91/244/EEC, 94/24/EC, 97/49/EC i Uredbom (EC) 807/2003; DIREKTIVA SAVETA 92/43/EEC od 21. maja 1992 o očuvanju prirodnih habitata i divlje faune i flore, izmenjena i dopunjena Direktivom 97/62/EC i Uredbom (EC) 1882/2003 UREDBA SAVETA 338/97 od 9. decembra 1996 o zaštiti vrsta divlje faune i flore putem uređenja trgovine istima, izmenjena i dopunjena Uredbama Komisije 1497/2003 i 834/2004, 252/2005 i 1332/2005; UREDBA KOMISIJE 1808/2001 od 30. avgusta 2001 koja propisuje detaljna pravila za sprovođenje Uredbe Saveta 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore putem uređenja trgovine istima; UREDBA KOMISIJE 349/2003 od 25. februara 2003 koja suspenduje unošenje uzoraka izvesnih vrsta divlje faune i flore u Zajednicu;

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Zakon o otpadu br. 02/L-30 Uredba UNMIK-a br. 2006/31 proglašena na dan 5. maja 2006	DIREKTIVA 2000/76/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 4. decembra 2000 o spaljivanju otpada; DIREKTIVA 2006/12/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 5. aprila 2006 o otpadu; DIREKTIVA SAVETA 91/689/EEC od 12 decembra 1991 o opasnom otpadu, izmenjena i dopunjena Direktivom 94/31/EC i Uredbom (EC) 166/2006; DIREKTIVA SAVETA 94/62/EC od 20. decembra 1994 o ambalaži i otpadu od ambalaže, izmenjena i dopunjena Uredbom (EC) 1882/2003 i Direktivama 2004/12 i 2005/20/EC;
Zakon o vodi br. 02/L-24 Uredba UNMIK-a br. 2004/41 proglašena na dan 14. oktobra 2004.	DIREKTIVA SAVETA 91/271/EEC od 21. maja 1991 o tretmanu gradske otpadne vode (izmenjena i dopunjena Direktivom Komisije 98/15/EC) i Uredbom (EC) 1882/2003); DIREKTIVA SAVETA 91/676/EEC od 12. decembra 1991 o zaštiti voda od zagađenja nitratima iz poljoprivrednih izvora, izmenjena i dopunjena Uredbom (EC) 1882/2003; DIREKTIVA SAVETA 98/83/EC od 3. novembra 1998 o kvalitetu vode za ljudsku potrošnju ("pijaće vode"), izmenjena i dopunjena Uredbom (EC) 1882/2003; DIREKTIVA 2000/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2000 akciju Zajednice u oblasti politike za vodu, izmenjena i dopunjena Odlukom 2455/2001/EC;
Zakon o hemikalijama br. 02/L116 proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2008/8 od 8. februara 2008	DIREKTIVA SAVETA 67/548/EEC od 27. juna 1967 o klasifikaciji, pakovanju i obeležavanju opasnih supstanci; UREDBA SAVETA EEC/793/93 od 23. marta 1993 o proceni i kontroli rizika od postojećih supstanci, izmenjena i dopunjena Uredbom (EC) 1882/2003; Uredba EC/304/2003 Evropskog parlamenta i Saveta od 28. januara 2003 o izvozu i uvozu opasnih hemikalija, izmenjena i dopunjena Uredbama (EC) 1213/2003, 775/2004 i 777/2006

Kosovski propisi	Pravni propisi EU
Zakon o integrisanoj prevenciji i kontroli zagađenja (IPKZ) / u postupku izrade	DIREKTIVA SAVETA 96/61/EC od 24. septembra 1996 o integrisanoj prevenciji i kontroli zagađenja (IPKZ), izmenjena i dopunjena Direktivama 2003/35/EC, 2003/87/EC, Uredbom (EC) 1882/2003 i Uredbom (EC) 166/2006; DIREKTIVA SAVETA 96/82/EC od 9. decembra 1996 o kontroli havarija većih razmera sa opasnim supstancama, koja zamenjuje 82/501/EEC izmenjenu i dopunjenu Direktivu 2003/105 i Uredbu (EC) 1882/2003; DIREKTIVA 2001/80/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2001 o granicama za emisije izvesnih zagađivača u vazduh iz postrojenja za sagorevanje, izmenjena i dopunjena Direktivom br. 2004/42;

Dodatak 7: Procena uticaja na društvo

Projekat seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu: Okvir za brzu socijalnu procenu i upravljanje

Kao deo pripreme Projekta seoskog poljoprivrednog razvoja na Kosovu, bilo je odlučeno da se izvrši brza socijalna procena u pitanjima koja okružuju pristup i uključ enje u projektne aktivnosti. U tom cilju, jedan konsultant Svetske banke, prema smernicama specijaliste iz Ekipe za socijalni razvoj, obavio je izvestan broj sastanaka i diskusija na fokusnim grupama sa relevantnim zainteresovanim stranama uključujući opštinske savetnike za seoska pitanja, predstavnike lokalnih akcionih grupa, udruženja poljoprivrednika i predstavnike poljoprivrednih zadruga i nevladine organizacije usmerene na poljoprivredu.

U proceni su bili uključeni konsultacije sa poljoprivrednicima, NVO, opštinskim savetnicima, funkcionerima iz Ministarstva i predstavnicima lokalnih akcionih grupa. Sve u svemu, na održanih osam fokusnih grupa bilo je prisutno skoro 60 poljoprivrednika u pet različitih opština. U svakoj od tih opština bili su održani sastanci i sa predstavnicima lokalnih akcionih grupa i sa opštinskim savetnicima. Bile su konsultovane i NVO usmerene na poljoprivredu, kao deo procene, uključujući Kosovski centar za razvoj u Đakovici, Rimekembja e Bujqesise (Preporod poljoprivrede) u Suvoj Reci i žensko udruženje Auriole iz Prištine. Pored toga, u pripremi ove procene bili su proučeni i ključni dokumenti kao što su Ekonomski memorandum za zemlju iz 2009. godine i Procena siromaštva iz 2007. godine.

Ono što sada sledi je diskusija o glavnim zaključcima ove procene uključujući razgovor o siromaštvu i socijalnoj inkluziji u kosovskim selima među poljoprivrednim stanovništvom. Ona obuhvata i razgovor o pristupu proizvodnim resursima i uslugama, ulozi marginalizovanih grupa i ulozi kapaciteta nevladinih činioca u seoskim oblastima u cilju podrške seoskom razvoju. Na osnovu tih zaključaka, predložen je okvir za socijalno upravljanje za ublažavanje mnogih od utvrđenih socijalnih dejstava.

Zaključci socijalne procene

Siromaštvo i socijalna inkluzija

Ruralna područja na Kosovu su dom za veliki deo siromašnih domaćinstava u zemlji, od kojih većina zavise od poljoprivrede kao izvora prihoda ali ih ograničava to što nemaju pristupa investicionom kapitalu i savremenim znanjima o poljoprivrednoj praksi. Većina stanovništva na Kosovu (60%) živi na selu, što je daleko iznad proseka u drugim zemljama u regionu. Među tim stanovništvom, oko 70% oslanja se na

poljoprivredu kao izvor sredstava za život. Prema Proceni siromaštva iz 2007. godine koju je uradila Svetska banka, i krajnje i apsolutno siromaštvo najizraženiji su na seoskim područjima Kosova, gde skoro polovina ukupne populacije na ruralnim područjima potpada pod apsolutno siromaštvo, nasprema 41% iste urbane populacije. Dok poljoprivredna domaćinstva trpe prosečne stope siromaštva, ona su ujedno i treći po veličini činilac koji doprinosi siromaštvu na Kosovu. Među poljoprivrednim stanovništvom, siromaštvo je izrazito povezano sa pristupom ključnim proizvodnim sredstvima kao što su zemljište, stoka i poljoprivredna oprema. Kod pojedinaca koji nemaju pristupa tim resursima zabeležena je najčešća procenjena pojava siromaštva u seoskim područjima na Kosovu. Prema najnovijem Ekonomskom memorandumu za zemlju, podaci iz 2005. godine ukazuju da je 90% seoskog stanovništva imalo zemlju, da je njih 55% imalo stoku, dok je 15% zavisilo od poljoprivrede za zadovoljenje svojih osnovnih potreba. Međutim, potencijal za delotvorno korišćenje tih sredstava za borbu protiv siromaštva u domaćinstvima ograničeno je niskom stopom poljoprivredne produktivnosti, zbog malih i usitnjenih imanja, nedostatka pristupa investicionom kapitalu i primeni neefikasnih načina poljoprivredne proizvodnje i upravljanja imanjem. Siromaštvo ima i svoj prostorni aspekt na Kosovu i najčešće je u regionu Uroševca, a slede Mitrovica i Đakovica.

Pristup ključnim resursima i uslugama za seoski razvoj, uključujući

.... Savetodavne službe

Razvoju, organizaciji i jačanju savetodavnih službi na Kosovu posvećena je velika pažnja, ali treba još raditi da se maksimizuje njen potencijal. Kosovska savetodavna služba za selo nastala je 2003. godine uz podršku Projekta za jačanje prateće i savetodavne seoske službe (SASS), koji je finansirala EU. Projekat SASS uspešno je obučio 70 lokalnih stručnjaka iz opština i Ministarstva poljoprivrede, kao i privatnog i sektora NVO, iz većeg broja tema (upravljanje imanjem, marketing, razvoj grupe i komunikacije). Neposredni rad savetodavnih službi odgovornost je opština. Svaka opština ima odeljenje za poljoprivredu i jednog agronoma ili specijalistu za stočarstvo, koji su odgovorni da savetuju poljoprivrednike i koji su obučeni u sklopu SASS. Ključna uloga savetnika pomaže poljoprivrednicima koji žele da podnesu prijavu za dobijanje granta ili nekog drugog oblika finansijske podrške. Ministarstvo poljoprivrede daje podršku opštinskim savetnicima za selo, preko svojih sedan regionalnih kancelarija i preko ugovornog angažovanja privatnih kompanija i NVO da izvedu obuke za savetnike, i preko dopunske savetodavne podrške i materijala za poljoprivrednike.

Opštinskim savetnicima potrebna je podrška za širi skup pitanja, uključujući povećanje njihovog znanja o pripremi poslovnog plana, budžeta za terenske posete i moderne opreme za širenje informacija. Razgovori sa osobljem u Ministarstvu i opštinskim

savetnicima pomogao je da se utvrde glavne teme u kojima treba pojačati znanje: seoska diverzifikacija, izrada poslovnih planova i predloga za dobijanje grantova, standardi EU za higijenu i kvalitet (npr. za mlečne proizvode), planiranje i upravljanje zaštitom okoline. Drugo veliko ograničenje sa kojim se susreću opštinski savetnici su teškoće u mobilnosti (nema vozila ni budžeta za put) i opremi (skeneri, kopir aparati, projektori, itd..).

Poljoprivrednici cene važnost savetodavne službe i izrazili su interesovanje za učenje poslovnog planiranja, seoske diverzifikacije, modernih tehnika proizvodnje i ekološke proizvodnje. Razgovori sa poljoprivrednicima potvrdili su važnost postojanja savetodavnih službi i potrebu za pružanjem tehničke i finansijske pomoći opštinskim savetnicima. Poljoprivrednici su oklevali da zatraže privatne savetodavne usluge, iako su već imali iskustva sa uslugama od lokalnih nevladinih organizacija. Drugi izvori informacija obuhvataju medije, brošure i letke o poljoprivrednim temama. Niko od poljoprivrednika sa kojima je razgovarano nije dobio savete o pripremi poslovnog plana ili na temu ruralne diverzifikacije ili zaštite životne sredine. Sve u svemu, postoji interesovanje da više nauče o ulozi opštinskih savetnika i potencijal da se koriste druge vrste pružalaca ovih usluga. Teme koje su poljoprivrednici bili posebno zainteresovani da uče su ekološka proizvodnja, seoski turizam, nove tehnike u poljoprivredi i stočarstvu, marketing i prerada poljoprivrednih proizvoda.

.... Finansiranje seoskog razvoja

Glavno ograničenje za razvoj poljoprivrede na Kosovu, utvrđeno u razgovoru sa poljoprivrednicima, je nedostatak investicionog kapitala. Za sada, poljoprivrednici finansiraju investicije svojim sredstvima. Veoma retko koriste kredite za finansiranje zbog pretežno nepovoljnih uslova za dobijanje kredita. Prema najnovijem Ekonomskom memorandumu za zemlju Svetske banke (iz 2009. godine), davaoci kredita nisu zainteresovani za male poljoprivrednike zbog male transakcije, geografske razudjenosti, visokog rizika i nepostojanja nepokretne imovine za obezbeđenje kredita. Zbog toga, poljoprivreda je zastupljena sa svega 4,1% u ukupnim kreditima, od kojih većina otpada na agro-prerađu. Zatim, kredit se obično odobrava kroz veoma male mikro-finansijske pozajmice uz visoku kamatu i kratak rok otplate za sezonske aktivnosti.

Poljoprivrednici znaju za finansiranje putem grantova preko MPŠSR (od izvora kao što su savetnici za selo, NVO i mediji), ali kažu da su procedure i obavezna dokumentacija komplikovani. Kad je bilo reči o zahtevima za investicije kod prethodnog finansiranja, moguće opcije obuhvatile pozajmice od rođaka i banaka. Postoji spremnost da se obezbedi odgovarajuće finansiranje, čak i za ekološke to investicije, ali opet ono što je nedostajalo je pristup kapitalu.

.... Proizvodno zemljište

Projekat seoskog i poljoprivrednog razvoja na Kosovu
Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

Mnogi poljoprivrednici imaju mala i usitnjena imanja i teškoće da pristupe svom vlasništvu, čime se usložnjava investiranje u njihova gazdinstva. Privatizacija zemljišta nastavljena je na parcele da bi se osigurao stabilan postupak na tržištu zemljišta. Način na koji je taj postupak sproveden do malog broja velikih poljoprivrednih preduzeća i velikog broja poljoprivrednika sa malim i usitnjenim imanjima. Kao i u mnogim drugim delovima zapadnog Balkana, konkurentni segment srednje veličine u poljoprivrednoj proizvodnji je mali. Prema Ekonomskom memorandumu za zemlju, situaciju dalje usložnjava činjenica da još uvek postoji 30.000 predmeta tipa seoskog zemljišta povezanih sa sukobom koji čekaju na rešavanje pred Kosovskom agencijom za imovinu, raširena upotreba falsifikovanih dokumenata u prošloj deceniji, veliki broj odsutnih vlasnika koji su otišli za vreme sukoba ili emigrirali u inostranstvo. U toj situaciji, visoka stopa socijalnog kapitala u seoskim područjima omogućila je da se nastavi neformalni zakup zemljišta među rođacima i komšijama.

Uloga različitih društvenih grupa, uključujući

... ulogu žena

Ženama pripada važna ali često zanemarevana uloga u poljoprivredi. Viđenje poljoprivrednika i drugih sa kojima je razgovarano je da žene imaju presudnu ali uglavnom nevidljivu ulogu u poljoprivrednoj proizvodnji. Većinu odluka o razvoju gazdinstva donose muške glave porodice. Faktori za koje je rečeno da sprečavaju angažovanje žena u donošenju odluka su tradicionalne vrednosti i to što nema emancipacije. Broj žena glava porodice je mali ali, u selima u kojima su muškarci iz porodice bili ubijeni u sukobu postoji grupa žena glava porodice koje su u teškom položaju i potrebna im je pomoć u vidu saveta ili finansijske pomoći. Međutim, Udruženje žena Aureola izrazilo je bojazan da mnoga od tih domaćinstava nisu u situaciji da dobiju takvu pomoć. Ovog puta, udruženje je uspelo da ostvari operaciju hortikulture osmišljenu da pomogne aktivnostima žena na ostvarenju zarade u jednom broju opština, a sada planira da proširi tu operaciju.

... ulogu etničkih manjina

Dok bi se moglo pokazati da je teško ostvariti rad sa manjinskim zajednicama na severu, mnoge od takvih zajednica u zemlji daju važan doprinos poljoprivrednom i seoskom razvoju. Mnoge seoske oblasti na Kosovu karakterišu etničke manjinske zajednice, uključujući srpsku zajednicu ali i goransku, romsku, tursku, aškalijsku i egipćansku. U nekim etnički mešovitim opštinama kao što su Gnjilane i Novo Brdo, uz pomoć donatora formirana su multietnička udruženja poljoprivrednika. Prema rečima tih udruženja, poljoprivrednici iz različitih etničkih grupa dobro sarađuju u izradi i sprovođenju poljoprivrednih projekata. Kako kažu MPŠSR i opštinski savetnici, prema članovima svih etničkih grupa postupa se jednako. Međutim, na drugim lokacijama, kao

Projekat seoskog i poljoprivrednog razvoja na Kosovu

Okvir za upravljanje zaštitom životne sredine

što su severne većinske srpske opštine, one se ne uključuju u vladine programe već su okrenute ka primanju usluga i podrške iz Beograda. Ipak, očekuje se da se srpska i druge zajednice mimo severa u potpunosti uključe u projekat.

... ulogu mladih poljoprivrednika

Poljoprivredno stanovništvo Kosova karakteriše sve veći broj mlađih poljoprivrednika koji imaju ograničeno znanje o dobroj praksi u poljoprivredi i ograničen pristup investicionom kapitalu. Ukupno gledano, seosko stanovništvo na Kosovu je veoma mlado, sa čak 60% mlađih od 30 godina. Smatra se da broj mladih poljoprivrednika na Kosovu raste zato što nema drugih prilika za zapošljavanje. Međutim, u većinskim srpskim opštinama, udeo poljoprivrednog stanovništva starijeg od 50 godina daleko je veći nego u ostalom delu zemlje, zbog visoke stope migracije mlađih ljudi u potrazi za boljim ekonomskim prilikama i mogućnosti zapošljenja. Mlađi poljoprivrednici suočavaju se sa izazovima kao što su teškoće u pristupu kapitalu i nedostatak opreme i fizičke infrastrukture. Drugo važno ograničenje je nizak nivo njihovog tehnološkog znanja o poljoprivredi i nepoznavanje okolnosti u vezi sa poslovnim planiranjem i upravljanjem. Neznanje proističe iz činjenice da su mnogi od tih mlađih poljoprivrednika pridošlice u sektor bez prethodnog rada u poljoprivredi ili vođenju gazdinstva.

Ulogu i kapacitet nevladinih činilaca, uključujući

... organizacije građanskog društva

Iako brojne NVO igraju važnu ulogu u razvoju poljoprivrede u opštinama u kojima deluju, nisu aktivno angažovane u debati o budućoj poljoprivrednoj politici na Kosovu. MPŠSR je u prošlosti već imalo konsultacije i podržavalo organizacije građanskog društva. Međutim, koordinacija rada sa NVO na Kosovu je težak zadatak jer postoji mnoštvo tih organizacija, dok se planovi rada mnogih lokalnih NVO upravljaju prema donatorskoj zajednici. Pored iznetog, postoji nekoliko tehnički jakih lokalnih NVO uključujući Kosovski razvojni centar u Đakovici, Rimekembja e Bujqesise (Obnovu poljoprivrede) u Suvoj Reci, Inicijativu za razvoj kosovske poljoprivrede u Mitrovici, Anadrin u Zrzu i Prizrenu, i Aurirole u blizini Prištine.

... Reprezentativne organizacije poljoprivrednika

Mada poljoprivrednici imaju šansu da saopšte svoje probleme MPŠSR, ne postoji sistemski mehanizam za to. Uz podršku donatora, na Kosovu su na lokalnom nivou osnovana mnoga udruženja poljoprivrednika. Međutim, tek je manji broj tih udruženja u celosti operativan i bez podrške donatora. U nekim slučajevima ta udruženja prisustvovala su sastancima sa MPŠSR za razgovor o pitanjima politike. Drugi način je

da poljoprivrednici svoje probleme saopšte neposredno osoblju Ministarstva na lokalnom ili regionalnom nivou ili preko nevladinih organizacija na nacionalnom nivou.

... Lokalne akcione grupe

Lokalne akcione grupe osnovane su širom Kosova i mada su važan izvor inovativnih ideja za seoski razvoj, imaju ograničenu mogućnost da dobiju finansiranje preko granta. Jedan tvining projekat koji je finansirala EU podržao je formiranje lokalnih akcionih grupa za seoski razvoj u svim opštinama na Kosovu. Te grupe pravljene su po uzoru na grupe koje dobijaju podršku iz Osovine IV stuba za seoski razvoj u sklopu zajedničke poljoprivredne politike EU. Te grupe spajaju javne i privatne činioce na pripremi i sprovođenju integrisane strategije za lokalni razvoj za teritoriju opštine. U slučaju Kosova, urađene su strategije za skoro sve opštine. Međutim, mnoge LAG suočile su se sa teškoćama u sprovođenju tih strategija zbog ograničenog obima finansiranja putem grantova dostupnih preko MPŠSR i svog ograničenog kapaciteta za pripremu finansijski prihvatljivih poslovnih planova i predloga za dobijanje granta.

Okvir za socijalno upravljanje

Sledeća matrica je predloženi okvir za socijalno upravljanje u projektu. Ova matrica rezimira potencijalne probleme društvenog razvoja povezane sa projektom na osnovu zaključaka brze socijalne procene i načina na koji bi projekat mogao da odgovori na te probleme. Tu je još utvrđeno ko je iz MPŠSR ili od konsultanata na projektu odgovoran da preduzme mere, kao i mogući pokazatelji učinka koji bi mogli da se upotrebe za merenje uspeha odgovora na probleme. U daljem tekstu dat je i kratak opis drugih važnih mera koje će morati da se primene da bi projekat mogao da odgovori na socijalna pitanja kad i kako se budu javljala u toku realizacije.

Problem koji brine društvo	Predloženi odgovor projekta	Odgovornost	Pokazatelji
Razvoj siromašnih seoskih gazdinstava osujećen je time što nemaju pristup razvojnom kapitalu i savremenim znanjima	i) Komponenta 1 projekta za prenos znanja ii) Komponenta 2 projekta za povećanje investicija (grantovi za selo)	i) Savetodavna jedinica za selo pri MPŠSR ii) MPŠSR Jedinica za plaćanje	i) Broj obučenih poljoprivrednika ii) Broj grantova isplaćenih srednjim i malim poljoprivrednicima

Opštinskim savetnicima nedostaju znanja, budžet i oprema potrebna za rad	Komponenta 1 projekta	Savetodavna jedinica za selo pri MPŠSR i ugovorom angažovani savetnici	i) Broj obučenih savetnika ii) Povećava se broj poljoprivrednika koji primaju savete
Mnogi poljoprivrednici imaju mala i usitnjena imanja i probleme da pristupe svom vlasništvu, što čini investiranje u gazdinstvo problematičnim	Ekološko proveravanje projekta pokazaće da li poljoprivrednici imaju ili nemaju vlasništvo na lokaciji radi investiranja i da li postoji neki spor u vezi lokacija ili vlasništva. Pored toga, biće date smernice o koracima potrebnim za pribavljanje dokaza o vlasništvu	MPŠSR Jedinica za plaćanje	Broj grantova čija obrada kasni zbog problema u pogledu lokacije
Žene igraju važnu ali često zanemarenu ulogu u poljoprivrednoj proizvodnji	i) Daju se dodatni poeni predlozima za dobijanje granta koje podnesu žene glave porodice (ŽGP) ii) Daju se dodatni poeni predlozima za dobijanje granta koje podnesu udruženja žena (UŽ) iii) Učinak ugovorom angažovanog savetnika ocenjuje se delom prema broju žena prošlih kroz obuku	MPŠSR Jedinica za plaćanje Ugovorom angažovani savetnici	i) Broj grantova datih ŽGP. ii) Broj grantova datih UŽ iii) Broj obučenih žena
Po celom Kosovu, etničke manjinske zajednice imaju	i) Daju se dodatni poeni predlozima za dobijanje	i) MPŠSR Jedinica za	i) Broj grantova datih MEU

da daju važan doprinos razvoju poljoprivrede	granta koje podnesu multietnička udruženja i partneri (MEU) ii) Zakazane dodatne obuke u multietničkim opštinama, gde je to izvodljivo	plaćanje ii) Ugovorom angažovani savetnici	ii) Broj održanih obuka u multietničkim područjima
Mlađi poljoprivrednici nedovoljno poznaju dobru praksu u poljoprivredi i imaju nedovoljan pristup kapitalu	i) Daju se dodatni poeni predlozima za dobijanje granta koje podnesu mladi poljoprivrednici (MP) ii) Učinak ugovorom angažovanog savetnika ocenjuje se delom prema broju MP prošlih kroz obuku	i) MPŠSR Jedinica za plaćanje ii) Ugovorom angažovani savetnici	i) Broj grantova datih MP ii) Broj MP koji učestvuju na obukama
Građansko društvo nije uključeno u debatu o izradi i sprovođenju poljoprivredne politike i projekata kao što je KARD	i) Povratne informacije jednom u dve godine i razgovor sa organizacijama građanskog društva (OGD) o projektu i politici ii) obuka iz uključenosti u poljoprivrednu politiku uvrštena u odnosnim ugovorima o pružanju savetodavnih usluga	i) MPŠSR ii) Ugovorom angažovani savetnici	i) Učestanost i prisutnost na događajima ii) Učešće predstavnika OGD na obukama
Mada poljoprivrednici imaju načina da saopšte svoje probleme MPŠSR, za to ne postoje sistemski mehanizmi.	i) Povratne informacije jednom u dve godine i razgovor sa poljoprivrednicima na regionalnom nivou ii) Socijalna anketa korisnika	Projekat P&O specijalista	i) Učešće na sastanku posvećenom povratnim informacijama ii) Stopa

	projekta i šire poljoprivredne populacije		odgovaranja u anketi
Lokalne akcijske grupe (LAG) imaju ograničenu sposobnost da pristupe finansiranju putem grantova.	Sklopljen ugovor za savetodavne usluge namenjen podršci za LAG i udruženja u pristupu grantovima za selo	Ugovorom angažovani savetnici	Broj LAG koji se prijavljuju za grantove

Mehanizmi za rešavanje pritužbi: Jedinica za plaćanje imenovaće jednog službenika (najverovatnije službenik P&O) kao centralnu tačku koja će da rešava bilo kakve pritužbe u vezi dodele granta za pružanje savetodavnih usluga u okviru projekta. Ime i kontakt detalji tog službenika biće objavljeni u promotivnom materijalu za projekat zajedno sa poukom o pravu na pritužbu i traženje obeštećenja zbog realizacije projekta. Ako nadležni službenik ne može da odmah reši pritužbu, biće formiran odbor sačinjen od više zainteresovanih strana, sa jednim funkcionerom iz MPŠSR i članovima IPARD-ovog odbora za praćenje koji zastupa udruženje poljoprivrednika i građansko društvo. Taj postupak razmatranja treba da bude završen u roku od dve nedelje od prijema pritužbe.

Tekuća socijalna procena: Za pravilno usmeravanje aktivnosti koju podržava projekat, važno je da se obavi početno ispitivanje geografski reprezentativnog uzorka poljoprivrednika iz različitih delova Kosova, praćeno sa dve naknadne prateće ankete (otprilike u sredini i krajem projekta) poljoprivrednika iz početnog uzorka i poljoprivrednika koji su korisnici projekta. Takvo ispitivanje važno je za prikupljanje detaljnih podataka o potrebama i željama poljoprivrednika, očekivanjima od projektnih aktivnosti, prepreka koje doživljavaju etničke manjine i druge socijalno ugrožene grupe u pristupu finansiranju putem granta i savetodavnim uslugama. Ono može da pomogne u nalaženju izvora informacija koje koriste različite grupe poljoprivrednika da bi saznali za prilike za investiranje i za najnovije poljoprivredne tehnike i tehnike upravljanja. Naknadne ankete izmeriće i upoznatost poljoprivrednika sa projektnim aktivnostima i stopom zadovoljstva korisnika projekta tim aktivnostima.

Kampanja upoznavanja javnosti: Za svaku komponentu projekta biće primenjene različite vrste javne kampanje. Javna kampanja za datu komponentu biće ugovorena odgovornost ugovorom angažovanog savetnika od koga se očekuje da napravi brošure i drugi materijal za učenje i promovisanje kao deo svog programa rada. Za pravilnu promociju programa dodele grantova, MPŠSR treba da koristi rezultate socijalne ankete

u cilju pripreme i sprovođenja javne kampanje namenjene svim relevantnim grupama poljoprivrednika u zemlji. Uspeh ove kampanje u upoznavanju javnosti sa projektnim aktivnostima biće izmerena u naknadnim anketama.